

ÇANAKKALE'DEKİ ANADOLU

Başlarken

Sarıkamış'ta duyulan çığlığın yankısıdır Çanakkale... Sarıkamış'ta karlar altında kalma pahasına ilerlemeye çalışan yiğitlerin korkusuyla açtırılan bir cephe.

Dünya dünya olalı böyle bir savaş görmemiş, Türk tarihi Çanakkale'deki gibi bir kaybı tarihi boyunca yaşamamıştır. Devletin yedi ayrı köşesinde açılan her cephe, bir yaraya dönüşmüştür kanayan, acıyan birer yara ya... Hazindir ki bu yaralar içinde en çok kan Çanakkale'de akmıştır. Sonunda birkaç şehir nüfusu kadar insanı feda etme pahasına kazanılan, cephede dökülen kanın cephe gerisinde gözyaşına karıştığı bir mücadeledir bu. Son karakola, sonu gelmez ihtiraslarla taarruz edenlere karşı verilen bir ölüm kalım savaşındır.

Elinizdeki kitap-dergi, Çanakkale Muharebelerine küçük bir ışık olma maksadıyla hazırlandı. Her sene Çanakkale ile gündeme gelen ve âdeta zaferi gölgede bırakmak istercesine maksatlı, ortak değerimizi baltalamak istercesine kasıtlı ortaya atılan trajikomik iddialara; "Çanakkale Zaferi ile ilgili Osmanlı basınında bir şey yazılmadı(!)" gibi eleştirilere; "Çanakkale geçilmedi de ne oldu (!)" sözlerine; akıl, mantık ve fizik kuralları ile izah edilemeyen hususları "Çanakkale hurafeleri (!)" şeklinde küçümsemelere karşı bir Çanakkale kitabı hazırlamaya çalıştık. Çanakkale'ye olan son yıllardaki artan ilgi her sene savaşların yıl dönümünde yüz binlerce şehidimizin kemiklerini sızlatarak seviyeye ulaşan iddiaları da gündeme getirmektedir. Bütün bunlara karşı bu zaferin her yönden en iyi şekilde bilinmesi gereklidir. Türk insanı, bir Avustralyalı, bir İngiliz, bir Fransız kadar Çanakkale Zaferi'ni bilmek ve anlamak zorundadır.

Geçmişini iki-üç yüzyıllık devletler dahi tarihlerini mitlerle, efsanelerle zenginleştirmeye çabalamakta, hatta bunu da yeterli görmeyip, hayalî kahramanlarla insanlarına bir ve beraber olma duygusu aşılama çabalamaktadır. Hâl böyleyken temelleri binlerce yıla dayanan şanlı tarihimizi aşağılamaya, alaya almaya, hele hele de küçültmeye ve küçümsemeye kimsenin hakkı yoktur ve kimsenin gücü yetmeyecektir.

Kitabımızın son kısımlarında Çanakkale Savaşlarında canını verip şehitlik mertebesine ulaşan aziz insanların memleketlerine göre dökümlerini yaptık. Varsa fotoğraflarına yer verdik. Ve gördük ki bugün ülkemizi bölmeye çalışanlara, kendilerince paylaşanlara karşı Edirne'den Mardin'e, Balıkesir'den Van'a birlik olup yurduna saldıran düşmanın karşısında dimdik duranlar bugüne çok farklı mesajlar veriyorlar.

Çanakkale ile ilgili son zamanlarda yapılan nitelikli niteliksiz binlerce yayın dikkate alınınca yayıncılar için artık bu savaşa dair yeni bilgi ve belge bulma zaruret olmuştur. Bu kitap-dergi elden geldiğince bu kaygıyla hazırlanmıştır. Vakit Çanakkale ile alakalı sürekli aynı bilgileri yanlış-doğru ilavelerle sunmak yerine artık yeni bilgiler yeni belgeler ve fotoğraflar ortaya koymanın vaktidir, çünkü tekrarların kültür hayatımıza kazandıracığı bir fayda yoktur.

Farklı çalışmalarda buluşmak dileğiyle...

Salih GÜLEN- Çamlıca Ocak 2008

ÇANAKKALE

Copyright © Yitik Hazine Yayınları, 2007 Bu eserdeki metin ve görsellerin, tamamının ya da bir kısmının, kitabı yayımlayan şirketin önceden yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

YAYIN YÖNETMENİ Dr. Faruk VURAL

EDİTÖR Salih GÜLEN

GÖRSEL YÖNETMEN Engin ÇİFTÇİ

GRAFİK ve TASARIM Sinan ÖZDEMİR

DİZGİ Şaban KALYONCU İbrahim AKDAĞ

KAPAK İhsan DEMİRHAN

ISBN

978-9944-5993-9-9

BASIM YERİ VE YILI

Çağlayan Matbaası Sarnıç Yolu
Üzeri No:7 Gaziemir / İZMİR

Tel: 0232 252 20 96

Ocak / 2008

GENEL DAĞITIM

Gökkuşluğu Pazarlama ve Dağıtım Merkez Mah. Soğuksu Cad.
N:31 Tek-Er-İş Merkezi Mahmutbey/İstanbul

Tel: 0212 410 50 00

Faks: 0212 444 85 96

YİTİK HAZİNE YAYINLARI

Emniyet Mahallesi

Huzur Sokak

No:5 34676

Üsküdar/İstanbul

Tel: 0216 318 42 88

Faks: 0216 318 52 20

www.hazineyayinlari.com

hazine@hazineyayinlari.com

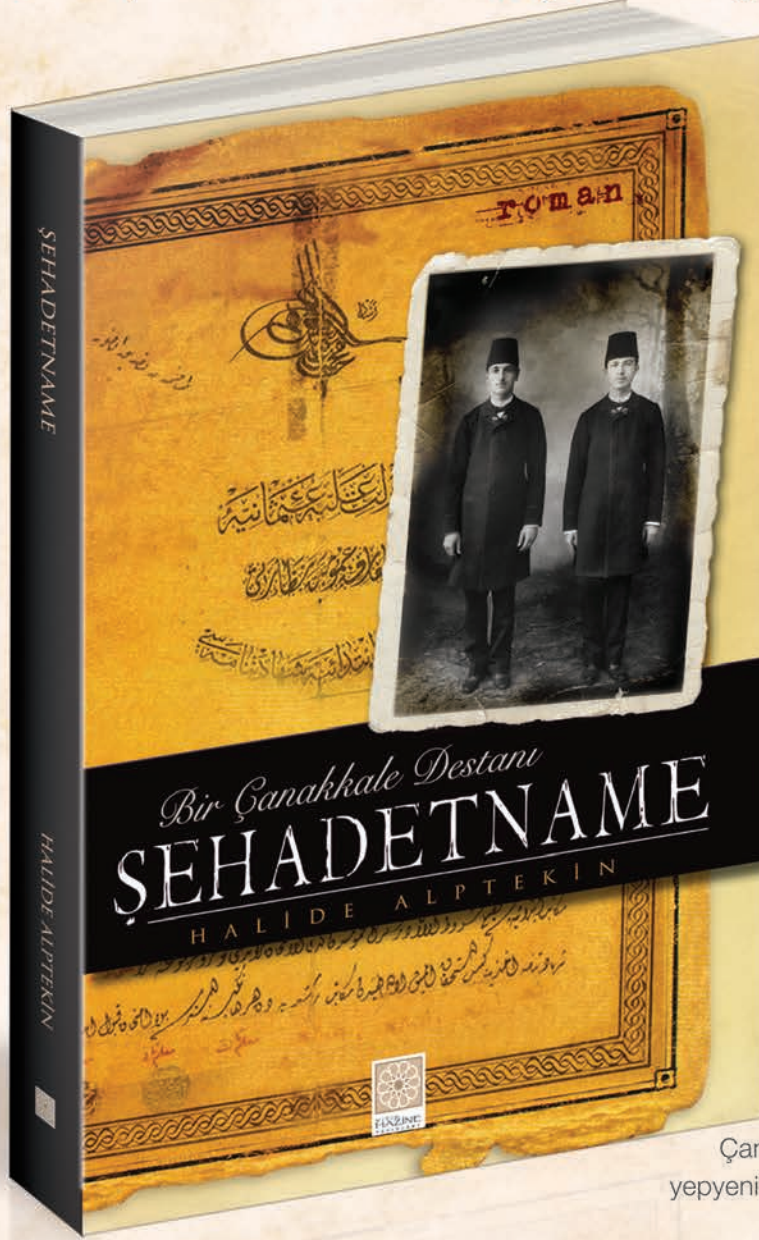
E-SATIŞ

www.kitapkaynagi.com

Bir Çanakkale Destanı

ŞEHADETNAME

Gün gelir okul zilini tüfekler çalar ve mertebenizi yazdıkları kâğıt, diplomanız olur.

Halide Alptekin'den
Çanakkale Savaşları ile ilgili
yepyeni bilgiler ışığında yazılmış
kapsamlı bir roman...

Ölüm ve hayat, esaret ve hürriyet arasında kıl kadar mesafenin kaldığı bazı zamanlar vardır.

Vatanı korumak için vatanın binlerce kilometre ötesinden gelen ve burada kalınan zamanlar...

Böyle bir zamanda yola çıkar İstanbul Sultanisi'nden elli yiğit genç. Çanakkale'de kıpkırmızı açan birer Cennet gülü olurlar sonra;

ardından okulları sarı ve siyaha boyanır. Mezar taşlarına yazılmasa da isimleri, tarihin kara sayfalarına altın harflerle kazınır.

Ve Sultanî'den alamadıkları diplomayı cephede alırlar. Bu belge vardıkları mertebenin de nişanı olur: Şehadetname...

İçindekiler

Çanakkale Savaşlarına Giden Yol	7
Çanakkale Savaşları	14
18 Marta Dair Hatıralar	18
Kara Savaşları	21
Çanakkale Savaşları ve Görev Alan Komutanlar	24
Çanakkale'yi Kazanmak	27
Çanakkale Savaşlarının Sonuçları	28
Bir Geminin Hikâyesi	32
Çanakkale Savaşları ve II. Abdülhamid	36
“Düşman Gitti Allah Büyük”	39
Biz Buraya Yemek Yemeye Gelmedik	40
Zaferden On Gün Önceki Dua	41
Bir Banknotun Hikâyesi	42
Savaşın Kadınları	43
Dua	44

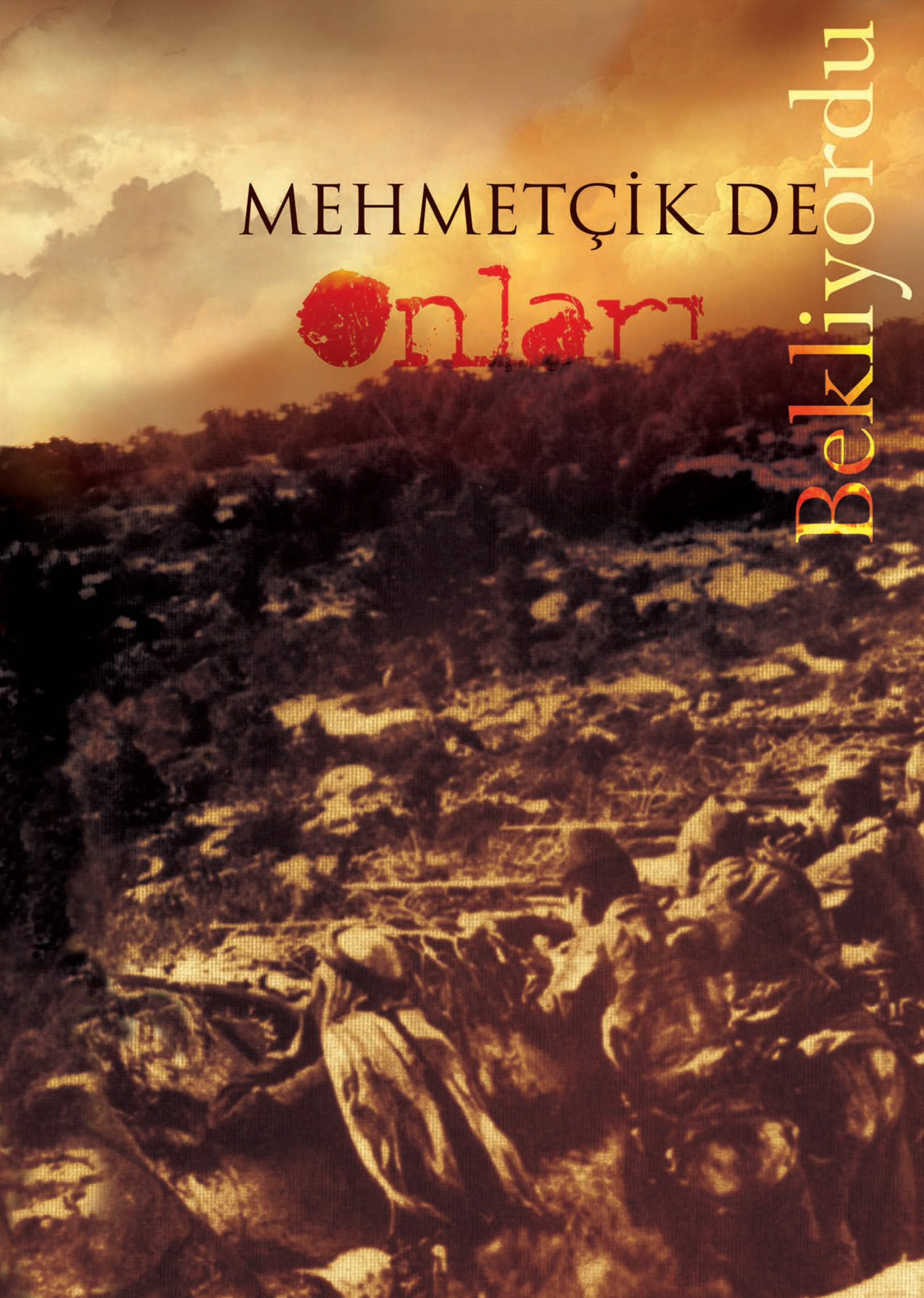

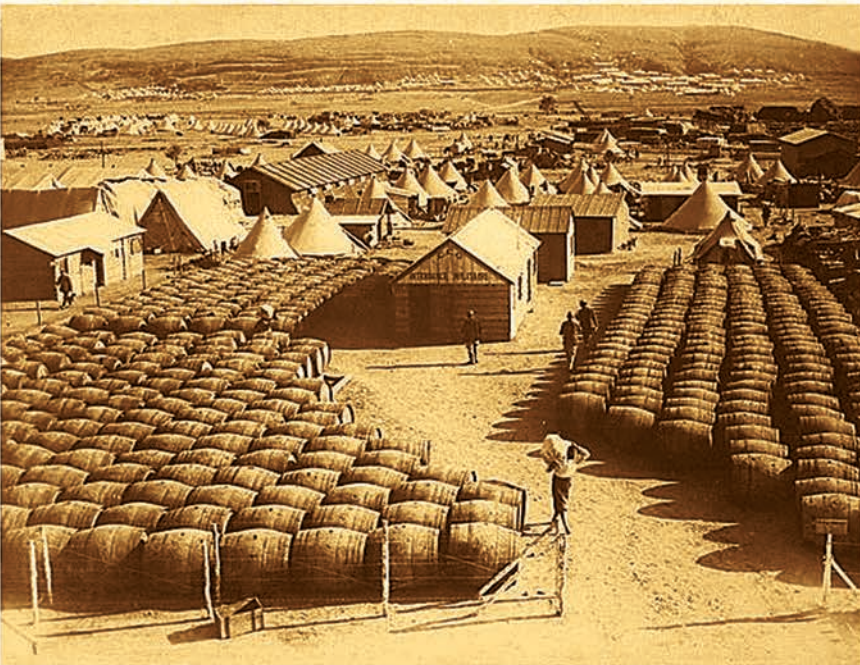
Hepsi Toplanmıs Geliyordu

MEHMETÇİK DE

onları

Bekliyordu

Fransızların Limni adasındaki şarap fıçıları. Esir düşen Perrin Louis adında bir Fransız asker, tutanağında Osmanlı'nın kendilerine iyi baktığını ancak şaraplarının olmadığını bildirerek alkole olan bağımlılıklarını göstermektedir.

I. Dünya Savaşı'nda uçaktan bomba atılışı

ÇANAKKALE SAVAŞLARINA GİDEN YOL

Dünya tarihi 1914 yılına kadar geçen binlerce yıl içinde I. Dünya Savaşı kadar büyük, yıkıcı ve acı neticeleri onlarca yıl sürecek bir savaş görmedi. “Büyük Savaş” dünyanın gördüğü ve söndürülmesi dört yıl süren bir büyük yangın olarak tarihteki yerini aldı.

Savaş, neticeleri itibariyle yeni bir dünya savaşına daha sebep olmasıyla bittikten sonra dahi kan dökmeye devam eden bir savaş olarak bilindi. Gariptir ki II. Dünya Savaşı sebep ve neticeleri itibariyle bitmişken I. Dünya Savaşı, özellikle Ortadoğu’da meydana getirmiş olduğu sonuçları bakımından üzerinden doksan yıldan fazla geçmiş olmasına rağmen devam etmektedir.

Bu savaşın patlak vermesinde gelişen sanayi ile birlikte başlayan sömürge yarışının, silahlanmanın, siyasetçi ve askerlerin hırslarının yanında Avrupa halklarının maneviyatının çöküşü de etkili olmuştu. Churchill: “Havada garip bir gerilim vardı. Maddi bakımdan rahata kavuşmuş milletler, bir çatışma alanı bulabilmek için kendi içlerine ve dışlarına dönüyorlardı.” diyordu. Bu dönüş bir baş dönmesi idi. Çapulcu bir zihniyetle Haçlı Seferlerini başlatan ve önlerine çıkan ne varsa yağmalayan yakıp yıkan bir gözü dönmüşlük eskisinden çok daha şiddetli bir biçimde yeniden tarih sahnesine çıkıyordu. Emperyalizm bu savaşın hem sebebi hem de sonucu olacaktı.

Dünya tarihinde ilk defa bir savaşta milyonlarca masum insan ölecekti. Maalesef bu kanlı yüzyılda en fazla kanın döküldüğü topraklardan biri de Memalik-i Osmaniye olacaktı.

Avrupa’daki gelişmeler Alman-Avusturya-İtalyan yakınlaşmasına dolayısıyla da Üçlü İttifak’ın kurulmasına yol açmış, buna karşılık İngiliz, Fransız, Rus yakınlaşması da Üçlü İtilaf’ı oluşturmuştu.

II. Meşrutiyet’in ilanı ile başlayan kargaşa döneminde Avusturya’nın Bosna- Hersek’i ilhakı, (1908) Sırp lar arasında büyük bir tepki uyandırdı. Böyle bir günde Saraybosna’yı ziyaret eden Avusturya-Macaristan Veliahdı François Ferdinand’a, Prinsip isimli bir Sırp tarafından sıkılan kurşunların hedefini bulması, barut fıçısı hâline gelen Avrupa’yı ateşlemeye yetecekti.

*“İngilizlerin korktuğu oluyordu. Türkler, Alman sermayesi ile birleşerek, Avrupa’da ölümü beklenen ‘Hasta Adamı’ diriltmeye çalışıyorlardı.”
Buna rağmen İngiltere, üzerinde emeller beslediği, kendi yanında olduğu vakit doğrudan savaştıramayacağı ve bir kara devleti olduğu için Osmanlı’yı yanında istemiyordu.*

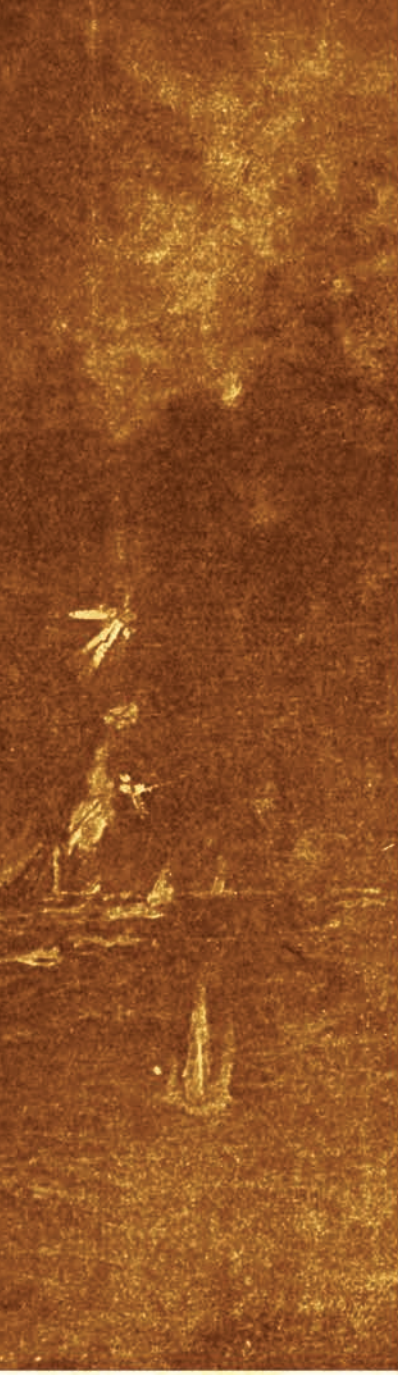
Yavuz ve Midilli'nin Karadeniz'de Rus filosuyla çarpışmasını gösteren temsili bir resim (Harp Mecmuası)

Başkumandan Vekili Enver Paşa

Avusturya Sırbistan'a 23 Temmuz 1914'te önce bir kesin uyarı verdi ve beş gün sonra da Belgrat'ı bombaladı. O devirdeki ismiyle "Büyük Savaş" başladı. Saraybosna'da duyulan silah sesi bir sonun başlangıcı olmuştu ve dünyada artık dört yıl boyunca silahlar susmak bilmeyecekti.

Osmanlı'nın kendi yanlarında olmasını isteyen Almanlar; ekonomik gücü zayıf olsa da Devlet-i Aliyye'nin asker sayısını ve verimli topraklarını cazip görüyorlardı. Daha da önemlisi Osmanlı padişahının aynı zamanda halife olmasıydı. Pek çoğu İngiliz sömürgesinde bulunan Müslüman topraklarda; Rus kontrolündeki Kafkaslarda halifenin cihat ilan etmesiyle büyük hadiseler çıkarılabilir, Almanya bu şekilde İngiltere ve Rusya'ya karşı büyük bir koz elde edebilirdi. Bir dönem askerî danışman olarak Osmanlı topraklarında bulunan ve ileride Alman genelkurmay başkanı olacak olan Yüzbaşı Moltke, 1839'da Berlin'e döndüğü zaman gerek petrol bölgelerine olan coğrafi konumu, gerekse halifelik gücünü elin-

Sultan Osman Gemisi'nin ise teknik olarak benzerlerinden çok daha üstün özellikleri olduğu için yapımı uzamıştı. Bu tür bir geminin Osmanlı deniz gücüne yapacağı katkı bir yana bir dönemler Adriyatik'e, Akdeniz'e, Kızıl Deniz'e, Karadeniz'e tamamen hâkim bir devletin donanmasının düştüğü durum trajikti.

de tutması sebebiyle Osmanlı'nın dikkatle izlenmesini rapor etmişti.

Almanya, Osmanlı'yı kendi yanına aldığı zaman Doğu'da büyük düşmanları Rusya'ya karşı mücadele edecek bir devletle müttefik olmuş olacaktı. Rusya, doğrudan Osmanlı'nın komşusuydu. Tarih boyunca büyük savaşlar yapılmıştı. Rusya, sıcak denizlere inmek için Osmanlı Devleti'ni zayıf düşürecek her yolu denemiş, her fırsatı kullanmıştı. Şartlar, bu daimî düşmanı ile Osmanlı'yı bir kere daha karşı karşıya getirmek üzereydi. Rusya'nın Osmanlı ile uğraşması Almanları Avrupa'daki cephelelerde rahatlatıyordu.

Almanlar en büyük avantajı, İstanbul'da iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki Partisi ve onun Alman hayranı üst seviye yöneticileri ile yakaladı.

“İngilizlerin korktuğu oluyordu. Türkler, Alman sermayesi ile birleşerek, Avrupa'da ölümü beklenen

‘Hasta Adamı’ diriltmeye çalışıyorlardı.” Buna rağmen İngiltere, üzerinde emeller beslediği, kendi yanında olduğu vakit doğrudan savaştıramayacağı ve bir kara devleti olduğu için Osmanlı'yı yanında istemiyordu. Kendisinin büyük donanma gücüne güveniyordu. Fransızlar kararsızdı. Ruslar, Osmanlı'yı tarih sahnesinden sileceğine emin bir hâlde bir taraftan Boğazlar üzerinde hesaplar yapıyordu.

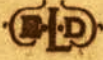
Dünyada sömürülebilecek alanların büyük kısmının İngiltere tarafından alınmış olması ayrıca Fransa ve Rusya'nın da mühim topraklara sahip olmaları, Amerika kıtasının “Monroe Doktrini” kararlarından dolayı Avrupalıların sömürgecilik faaliyetlerine karşı kapatılıp Amerika Birleşik Devletleri'nin kontrolüne bırakılmış olması yeni sömürge alanı olarak fazla bir alternatif bırakmıyordu. Neticede Orta Doğu'yu ve Ön Asya'yı elinde tutan Osmanlı Devleti toprakları sömürge edilecekti. Osmanlı topraklarının sömürgeleşmesindeki gecikme Osmanlı'nın gücünden ziyade büyük devletler arasında bir türlü paylaşılmasından kaynaklanıyordu.

Osmanlı'yı kendi bloklarında kabul etmeyen İngiltere, Fransa ve Rusya, onu Almanların yanına itmişti. Böylece görüşmeler sürerken Almanlar Enver Paşa ile Talat Bey'i, Rusların Karadeniz'de yeni gemiler inşa ettikleri yolunda uyararak vakit geçirmeden gerekenin yapılmasını istediler. İttihat ve Terakki yöneticilerinin istediği olmuştu. Gizli olarak Alman Kurmay Başkanı Bronzar'a Enver Paşa tarafından hazırlatılan savaş planı Berlin'e gönderildi. Plan, Osmanlı donanmasının Karadeniz'deki Rus filosuna baskın yaparak Karadeniz üstünlüğünü kazanmasıyla başlıyordu. Alman Amiralisi Soukhon komutasındaki Türk-Alman filosu, “Türk filosu Karadeniz'de zorla hâkimiyet kazanmalıdır. Rus filosunu arayınız ve nerede bulursanız harp ilan etmeksizin hücum ediniz.” gizli emri ile 28 Ekim akşamı, Karadeniz'in açık sularına girdi. Ertesi gün 29 Ekim'de Rus sahilleri bombalanmaya başlanmıştı.

Almanya, Osmanlı Devleti'nin ihtiyacı olan kredi karşılıyordu, oysa İngiltere parasını aldığı hâlde Osmanlı'nın Reşadiye ve Sultan Osman isimli gemilerini teslim etmiyordu. Reşadiye inşa edilmiş olmasına rağmen geminin Türkiye'de demirleyeceği tesisler hazır olmadığı için İngiltere'de bekliyordu. Sultan Osman Gemisi'nin ise teknik olarak benzerlerinden

Guerre 1914-15... EN ORIENT
L'Ile de Lennes, près de Moudros-Casto
War 1914-15... IN ORIENT
Lennes Island, near Moudros-Casto

©Yitik Hazine Yayınları Visé, Paris

Çanakkale'ye saldırmak için üst olarak kullanılan Limni adasında bir Osmanlı camii (Yitik Hazine Arşivi)

"18 Mart Kahramanı" Cevad Paşa

۱۸ - ۵ مارت غالباً نندن:

Çanakkale | 10 موقع مستحکم قوماندانی جوار پاشا عصر ندری

çok daha üstün özellikleri olduğu için yapımı uzamıştı. Bu tür bir geminin Osmanlı deniz gücüne yapacağı katkı bir yana bir dönemler Adriyatik'e, Akdeniz'e, Kızıl Deniz'e Karadeniz'e tamamen hâkim bir devletin donanmasının düştüğü durum trajikti.

Ağustos ayında iki geminin Osmanlı sularına getirilmesi planlanmıştı. İngilizler kritik bir dönemde parası peşin olarak alınan Türk gemilerini kendi donanmalarına eklemenin silah güçlerine büyük katkı yapacağını düşündüler. Bu fikri ilk olarak Deniz Bakanı Churchill dile getirdi. Osmanlıların gemilerin akıbetinden endişe etmeleri ve 31 Temmuz'da İngiliz makamları nezdinde çalışmalar yapmaları üzerine ağustos ayında gemiler değil, gemilere "İngiliz donanması için el konulduğu" haberi geldi. (3 Ağustos 1914) İngilizlerin resmî açıklamalarından evvel gemilerin verilmeyeceğini öğrenen

"Almanların uzattığı altınları kurtuluş akçesi olarak kabule mecbur kaldık. Öteki sebepler bu temel çevresinde yeşerdi. İktidara geldiğimiz zaman devlet maliyesinin nasıl feci iflas içinde olduğunu bilmiyorduk."

İttihat ve Terakki, Almanlarla yapacakları antlaşmalarda üstün savaş yeteneklerine sahip Sultan Osman Gemisi'ni Almanlara vereceklerini bildirerek almayacaklarını anladıkları gemileri diplomatik yolla kullanmak istiyorlardı.

Almanlardan alınan Yavuz ve Breslav'ın Reşadiye ve Sultan Osman Gemilerinin boşluğunu dolduracağına inanılıyor bir yandan da iki gemi Osmanlı'yı savaşa sokmak gizli emrini yerine getiriyor ve Rus limanlarını bombalıyordu. Bu, Osmanlı için sonun başlangıcı idi.

Yıllar sonra İttihat ve Terakki'nin en önemli adamlarından Bahriye Nazırı ve Dördüncü Ordu Kumandanı Cemal Paşa; bir gazetecinin "Bu harbe niçin girdik?" sualine, "Maaş vermek için orduyu beslemek için... Hazineye on para yoktu. İtibar

da tükenmişti. Ben ve Cavid Bey, Fransa'nın; Tefik Paşa ile Rauf Bey, İngiltere'nin kapısını ısrarla çaldık ama kabul edilmedik. Almanların uzattığı altınları kurtuluş akçesi olarak kabule mecbur kaldık. Öteki sebepler bu temel çevresinde yeşerdi. İktidara geldiğimiz zaman devlet maliyesinin nasıl feci iflas içinde olduğunu bilmiyorduk. Öğrendiklerimizi açıklamamıza da imkân yoktu. Çünkü bu takdirde borç para bulma ümitlerini elimizle kapamış olacaktık. Fakat kendimize gelebilmemiz için dış yardım şarttı. Bu yardım, bir taraftan hudutlarımıza tecavüze kararlı düşmanları önümüzde bulunca, bizi aynı zamanda vatan müdafası için harbe de soktu." cevabını vererek pek çok hususu özetleyecekti.

Savaşı başlatan Enver Paşa ile Osmanlı donanmasının başına getirilen Amiral Wilhelm Souchon, kendilerine göre planlar yaparken Rusya karışıklıklar içindeydi. Doğu'da Sarıkamış'ta Osmanlı ordusu karşısında zor durumda bulunuyordu. İngiltere ve Fransa görünüşte müttefiklerine yardım etmek için, aslında savaşta avantajlı bir konuma gelmek için savaş gemilerini, denizaltılarını, uçaklarını hazırlamakta acele ediyordu. I. Dünya Savaşı'nın en kanlı cephelerinden biri bu şekilde açılıyordu.

Limni de Yunan bayrağı altında Çanakkale'ye gelmek için bekleyen Müslüman Senegal askerleri

Fransız Bouvet Zırhlısı'nı vuran bataryamız

ÇANAKKALE SAVAŞLARI

Boğazlar her dönemde Osmanlı'nın elindeki bir hazine olmuştur. Her ne kadar böyle bir hazineye sahip olmak beraberinde pek çok avantajı getirmişse de bu kıymeti elinde tutmak dahi düşmanlar kazanmak için yeterli sebebi. Büyük Savaş daha patlak vermeden evvel Boğazların stratejik konumu Çanakkale'de bir cephenin açılacağını göstermektedir.

Savaş başladıktan sonra İngiliz Hükümeti Çanakkale'yi geçen kuvvetlerinin İstanbul'u ele geçireceğini, başkentini kaybeden Osmanlı'nın derhâl savaştan çekileceğini sanmışlardır. Böylece İtilaf Devletlerinin Doğu cepheleri rahatlayacağı gibi sosyal kargaşa içinde bulunan, Sarıkamış'ta sıkıştırılan Rusya'ya da askeri yardım ve malzeme kolaylıkla ulaştırılabilecektir.

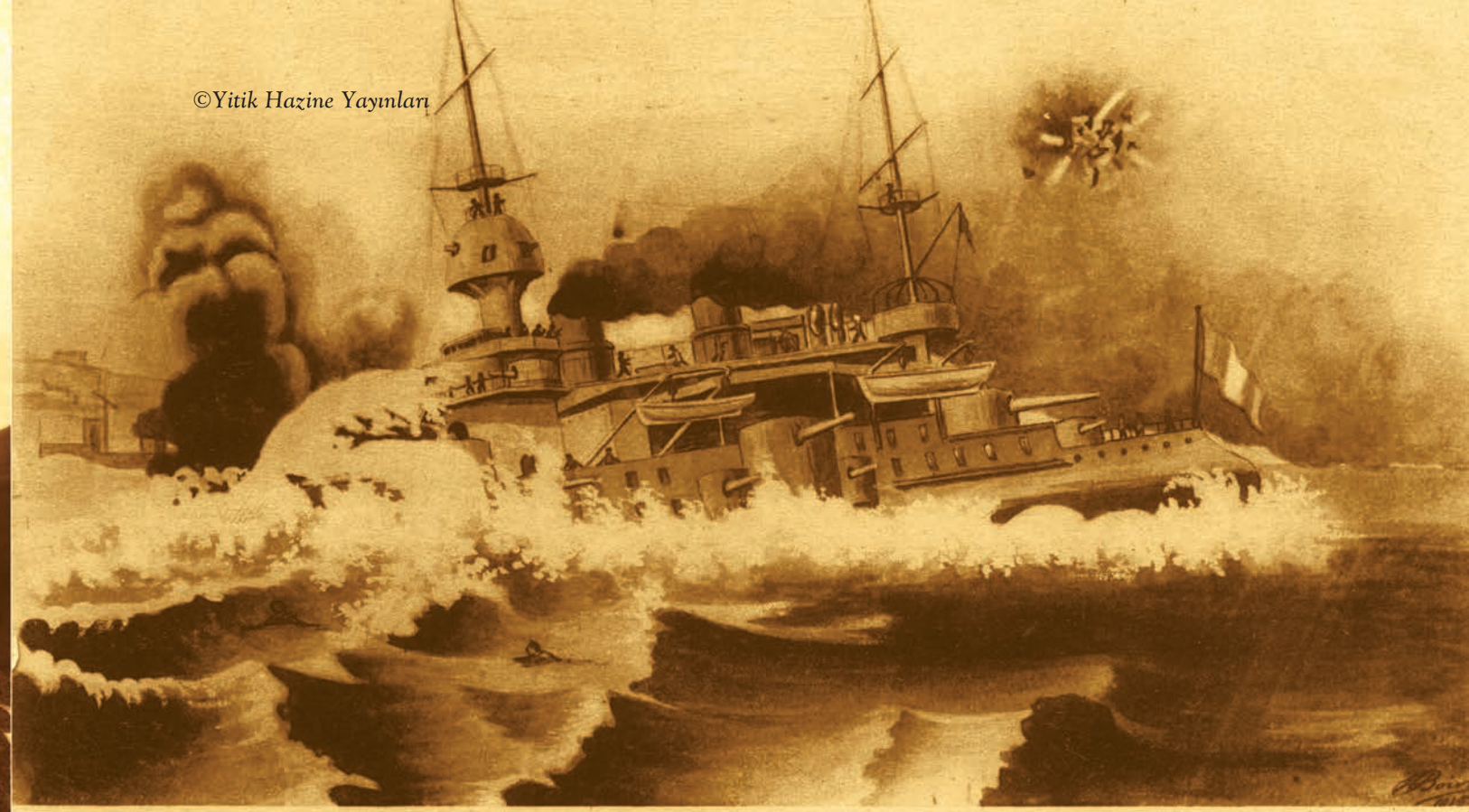
Boğazlar, Güney Rusya'nın ve bütün Karadeniz ülkelerinin açık denizlere olan tek çıkış noktası idi. Savaş esnasında bu hayati geçidin kapanması Rusya'nın uzun bir savaş için muhtaç olduğu silah, cephane ve diğer malzemenin temin edilememesine sebep olacaktı. Çanakkale'nin ge-

çilmesi demek Rusya'nın dış dünya ile bağlantısının sağlanması demektir.

İtilaf Devletleri Çanakkale'de kazanacakları büyük bir başarının Osmanlı'nın savaş dışı kalmasının yanında Bulgaristan ve İtalya'nın kendi yanlarında savaşa katılmasını sağlayacağını düşünüyorlardı.

Doğu'da açılan Kafkas Cephesi ve başlayan Sarıkamış Harekâtı Rusya'nın bölgeye çok fazla miktarda asker sevk etmesine sebep olmuş ve Rusya'yı zor durumda bırakmıştı. Başkumandan Vekili Enver Paşa ise daha zor durumdaydı, Sarıkamış'a yapılan iki taarruz ve ağır kış şartları altında erimiş olan 9. Kolordu'nun liderliğinde; batıdan 11. Kolordu'nun yaklaşmasını, doğudan 10. Kolordu'nun Sarıkamış'ın gerisine çıkmasını planlıyordu. Oysa taarruz planları Binbaşı Nasuhi Bey'in esir düşmesiyle Rusların eline geçmişti.

Ruslar 10. Kolordu'nun kendilerini kuşatacağından endişeleniyorlardı. Rusya, İngiltere'den Osmanlı üzerine denizden bir harekât yapılmasını istedi. Bu istek Çanakkale'ye aylardır saldırmak için bir bahane bekleyen Churchill için mühim

1914-15... L'Explosion du "BOUVET" dans le
détroit des Dardanelles. le
18 Mars 1915

40me Série

1914-15... The blowing up of the "BOUVET"
in the strait of the Dardanelles on March
18th 1915

Çanakkale'de batan ilk gemi Fransız Bouvet Zırhlısı (Yitik Hazine Arşivi)

bir imkân doğurdu. Osmanlıların Süveyş Kanalı'na taarruz etmemeleri için Çanakkale'ye saldırılması gerektiği konusunda İngiliz Harp Kabinesi'ni ikna edemeyen Churchill, bu defa İngiliz Donanması'nın Boğaz'a saldırması için fırsatı yakalamıştı.

İtilaf Devletleri bu harekâtın çok kısa zamanda zaferle neticeleneceğinden emindi. Balkan Savaşlarında büyük yaralar alan Osmanlı ordusunun mukavemet gösterebileceği sanılmıyordu. I. Dünya Savaşı'nın geleceğini tamamen değiştiren bir cephe bu şekilde açılıyordu. İngiliz Savaş Bakanı Kitchener, Çanakkale'nin sadece donanma ile geçilebileceğini, kara kuvvetine ihtiyaç duyulmayacağını düşünüyordu.

Takvimlerin 19 Şubat 1915 gününü, saatlerin 09.35'i gösterdiği bir anda İngilizler Boğaz'ın Rumeli, Fransızlar ise Anadolu yakasını bombalayarak Çanakkale Savaşlarını başlattılar. Yedi muharebe gemisinin yedi saatten fazla bombaladığı Ertuğrul, Seddülbahir, Kumkale ve Orhaniye Tabyalarımız bombardımana top atışıyla karşılık verseler de hedeflerin toplamımızın menzilleri dışında olmasından dolayı bu karşılık çok etkili olamadı.

İlk bombardımanın ertesi günü de bombardımanın devam edeceği beklenirken hava şartlarının müsait olmamasından dolayı İtilaf donanması 25 Şubat'a

kadar bombardıman yapamamıştır. 25 Şubat'ta yapılan bombardıman ise tabyalarımıza ağır zayıatlar vermiştir.

Savaşın bitiminde tarihimizin en acı ateşkes anlaşmasını imzalayacağımız Mondros Limanı, İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Savaşlarında kullanacakları üs olmuştur. Limni adasının Mondros Limanı'ndan hareket eden İngiliz ve Fransız donanması 26 Şubat-17 Mart arasında bazı bataryalarımızı topa tutmalarına rağmen asıl mesailerini 18 Mart'ta yapmayı planladıkları şiddetli taarruza hazırlıkla geçirdiler. Bu hazırlığın başında da savaş gemilerinin en büyük tehlikesi olan mayınlardan Boğaz'ı temizlemek geliyordu. Günlerce süren mayın taraması son olarak 17 Mart'ı 18 Mart'a bağlayan gece üç muhrip ve yedi mayın arama tarama gemisi ile yapıldı. Tarama, saat 22.00'den 02.00'ye kadar sürdü ve en son aramalara dayanılarak Boğaz'ın temiz olduğu rapor edildi.

Boğaz'da mayın bulunmadığı rapor ediliyordu, oysa on gün evvel, 8 Mart 1915 günü, yani mayın taraması sürerken Nusrat Mayın Gemisi, Erenköy Koyu'na Kuzeydoğu-Güneybatı istikametinde ve Boğaz'a paralel olarak, 100 m. aralıklarla 4,5 m. derinliğe 26 yerli malı mayını dökmüştü. Mayınların diğer on mayın hattı gibi Boğaz'ın orta hattına dikey olarak değil de

paralel döşenmiş olması belki garipsenecek bir durumdu. Ancak bu şekilde yapılan döşemenin hikmeti sonra anlaşılacaktı. 18 Mart günü cereyan edecek savaşta düşman, göremediği ve temizleyemediği bu mayınları “serseri mayın” olarak niteleyecektir. Bir küçük gemi ve 26 demir kap belki de bir milletin geleceğini etkilemişti. İtilaf donanmasının mayın tarama gemilerine bataryalarımızdan sürekli olarak atış yapıldığını da bahsetmeden geçmemek gerekir. Bu atışlar da düşman gemilerinin çalışmalarını zorlaştırmış ve bazı mayınların toplanmasını engellemiştir.

İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener Çanakkale’deki İngiliz Ordusunun başkomutanlı-

ğına atadığı General Hamilton’a veda ederken şöyle söylemektedir: “Eğer donanma geçerse, İstanbul kendiliğinden düşer ve bir muharebeyi değil harbi kazanmış oluruz.” Boğaz’daki şanlı direniş İngiliz bakana belki de hayatının en büyük hayal kırıklığını yaşatacaktır. Ayrıca isminin okunuşunun Türkçedeki çağrışımı, devrin mecmualarında yayınlanan karikatürlerde İngiliz kibrini yerlere vururcasına alaya alınacaktır.

Müttefik Donanması’nın en şiddetli saldırısı 18 Mart 1915 sabahı Amiral de Robeck komutasında çoğu İngilizlere ait 18 savaş gemisi ile başladı. Boğaz’da, zafere yüzdüğünü sanan dev zırhlılar başlarına geleceklerden habersiz ölüm kismaya devam ediyorlardı. İtilaf donanması günlerce bombaladıkları Osmanlı tabyalarını yeniden bombalayarak donanmasının silah üstünlüğünü göstermiş ve tabyaların ateşini kısmen kesmişti.

Müttefik Donanması’nın en şiddetli saldırısı 18 Mart 1915 sabahı Amiral de Robeck komutasında çoğu İngilizlere ait 18 savaş gemisi ile başladı. Boğaz’da, zafere yüzdüğünü sanan dev zırhlılar başlarına geleceklerden habersiz ölüm kismaya devam ediyorlardı. İtilaf donanması günlerce bombaladıkları Osmanlı tabyalarını yeniden bombalayarak donanmasının silah üstünlüğünü göstermiş ve tabyaların ateşini kısmen kesmişti.

Öğle saatlerine doğru, savaşın artık bittiğinin zannedildiği bir anda hiç beklenmedik bir gelişme oldu ve Fransız Bouvet Zırhlısı'na bir top mermisi isabet etti. Nöbet değişimi yapmayı planlayan gemi, ne olduğunu anlayamadan bu sefer Nusrat'ın döşediği bir mayına çarparak batmaya başladı. Bouvet'in durumu birden düşman donanmasını şaşırtmış, Türk tabyaları daha büyük bir azimle atışlarına başlamıştı. Top atışlarının seyrekleştiği bir esnada mayın tarama gemileri yeniden Boğaz'ı taramaya çalıştılsa da Osmanlı topçusu buna müsaade etmedi. Ardından İngilizlerin iki dev gemisi Inflexible ve Irresistible mayına çarparak yan yattı.

İtilaf donanması, gerek Türk topçusunun isabetli atışları gerekse Nusret Mayın Gemisi'nin döşediği kutlu mayınlarla Boğaz'ın ilerisine değil dibine doğru ilerliyordu. I. Dünya Savaşı'nın en büyük ve en modern donanması, Boğaz'ı geçme pahasına yedi dev gemisini kaybetmiş diğer gemilerinden bazıları da ağır yara almıştı. Anadolu bozkırının o güne kadar belki hiç deniz görmemiş çocukları, zırhlı düşman gemilerine "Çanakkale geçilmez!" demişti.

Çanakkale deniz savaşlarında rol alan 18 büyük gemiden yedisi savaş dışı bırakılmıştır ki bu, İngiliz donanmasının tarih boyunca aldığı en ciddi kayıplardan biridir.

Çanakkale deniz savaşları sırasında tabyadan tabyaya koşarak savaşın seyrini değiştiren ve Nusret Mayın Gemisi'ne Almanların "patlamaz" dediği elde kalan 26 yerli malı mayını döşeten bir komutanımız vardır. Çanakkale Zaferi'nin mimarı Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Çobanlı Paşa, "18 Mart Kahramanı" olarak tarihe geçer.

Albay Tevfik Bıyıklıoğlu 1950'de yayımlanan "Çanakkale Muharebelerine Dair Konferans"ında şöyle demektedir. "*Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa'nın (Rahmetli Org. Cevad) 18 Mart 1915 zaferinin kazanılmasında hizmeti ve emeği büyüktür. Çanakkale'de Almanların büyük topları methale [girişe] taşımalarına mâni olan Cevad Paşa'dır. Cevad Paşa, Boğazda esas savunmanın en dar yerde, içerde yapılmasını istemiş ve hadiseler haklı olduğunu göstermiştir. Rahmetli pek kıt olan boğaz müdafaa silâh ve vasıtalarını yerinde kullanmakla ve ehil ellere tevdi hususunda çok titiz davranmak suretiyle zaferi önceden temin etmiştir. Onun boğazda yerini kendi eliyle seçmediği silâh, tanımadığı subay yoktu.*"

İtilaf donanmasının dev gemilerinden İngiliz Queen Elisabeth Zırhlısı

18 MART'A DAİR HATIRALAR

Çanakkale Savaşlarına Bahriye Mektebi'nde topçuluk dersi öğretmen yardımcısı iken gönüllü katılan Emekli Deniz Güverte Albayı Şakir Tunççapa, 1958'de yayımlanan hatıralarında 18 Mart'ta gördüğü manzarayı şu satırlarla anlatmaktadır:

“18 Mart 1915 Perşembe:

Bugün saat 11.45'te düşman gemileri pruva nizamında Karanlık Limandan, önde İngiliz gemileri olduğu halde yavaş yavaş ilerlediler. İngiliz gemileri merkez-bataryalarımıza Rumeli Mecidiyesine şiddetli ateş açtı, Arkadan iki Fransız zırhlısı gelerek Karantina önünde süratini tenkis ile iskeleye döndü. Borda topları ile DARDANOS üzerine ateş açtı. DARDANOS arslanca mukabelede bulundu. Muharebe pek müthiş oluyordu. Hâmidiye ve Mecidiye istihkâmı, düşmanı iyi taciz ediyor. Bunları hep tarassut mevkiinde elimde dürbün seyrediyordum. Düşman bütün kuvvet ve kudretiyle evvelâ Mecidiye istihkâmına yüklendi. Mecidiye sukut etti. Bu sefer bütün kuvvet ve kudretiyle Hâmidiye istihkâmına yüklendi. Hamidiye'nin vaziyetini tahfif (*hafifletme*) için ateşi DARDANOS üzerine aldı, bu sefer gemiler hep birden DARDANOS'a hücum ettiler. DARDANOS bu cehennemî ateş altında mukabeleden hiç geri kalmıyordu. DARDANOS'u siyanet (*korumak*) için şimdiye kadar gündüz atışına iştirak ettirilmemiş olan Mesudiye ateş açtı. Düşman bunu bilmiyordu. Tekmil (*bütün*) gemiler Mesudiye'ye yüklendiler. Mesudiye'yi, Hâmidiye İstihkâmı kurtardı. Bu esnada Fransız zırhlıları üçüncü daireyi çizerken, saat 13.30, da SUFFREN zırhlısında âni bir infilâk oldu ve Büvet'in (*Bouvet*) iskele başomuzluğunda bir mayın infilâk etti. Saat 13.45. O anda kırmızı sarı bir filâma çekerek bir anda iskeleye döndüler. Büvet yavaş yavaş sancak tarafına yatmaya başladı. Her iki Fransız gemisi hattı harbi terk etti. Büvet 14.15 de HALİLELİ önünde battı. Bunun imdadına iki Fran-

sız zırhlısı 02.35 de ancak gelebildilerse de bir torpidonun kurtardığı kadar kimseye yardım edemediler. Amiral CHARLEMANE ise, pek hasara uğradı. Büvet'in battığı anda mürettebatı tahlise gelen torpidolar üzerine atış açılmadı. O anda bir hissi saik ile (*hislerin yönlendirmesiyle*) bütün istihkâmat ateşi kesti. Tahlis (*kurtarma*) işinin bitmesini beklerken, İngilizler ateş ettiler, mecburen mukabelede bulunuldu. Büvet'in akıbetini gören İngilizler, gemileri tornistan ederek geri çekildiler. Golyat Zırhlısı da pek ziyade hasara uğramış. Hattı harbi o da terk etti.

İkinci devre: On dakika sonra harb meydanını İngiliz gemileri işgal etti. Gemi adedi on bir idi. IRRESISTIBLE, QUEEN ELIZABETH, TRIUMPH, INFLEXIBLE, AGA MEMNON, OCEAN, CANOPU, VENGEANCE, MAJESTIC, VORNWALES'den ibarettir. Ayrıca iki Fransız zırhlısı da yavaş yavaş Karanlık Limana doğru gelmeye başlamıştı. Torpidolarla mayın arayıcı gemiler, en geride bulunuyordu. Mayın arayıcı gemilerini galiba tabyalar sukut ettikçe, himayelerinde ileri sürmek için bulunduruyorlardı. İngiliz gemileri evvelâ merkez istihkâmatına (yani Hamidiye ile Mecidiye ana istihkâm) ateş açtılar. DARDANOS bir iki mermi ile cevap verdi. Ana istihkâm cevap vermedi Dört gemi merkez istihkâmatını, diğerleri de, DARDANOS üzerine bütün topları ile mermi yağdırdılar. Saat 15.22 de Rumeli Mecidiyesi ateş açtı. Gemiler yalnız akıntı süratine karşı koyacak şekilde hareket ediyorlar, sanki yerlerinden kimildamıyorlardı. Hamidiye'de ateş açtı. Bu istihkâm da kuvvetli toplarıyla düşmana mermi yağdırıyor, isabetler kaydediyordu. Çanakkale ve Kilitbahir şehirleri yanmaya başladı.

Şakir Tunççapa (en sağda) ve silah arkadaşları

Hava kıpkızıl oldu. Gemilerin şiddetli ateşini yine DARDANOS üzerine aldı. Bu sefer tekmil gemiler DARDANOSA yüklendi. DARDANOS'un ferahlaması için Mesudiye ateşi üzerine çekti. Bu sefer de Mesudiye cehenneme döndü. Çanakkale hâlâ yanmaktadır. Saat 15.35'te IRRESISTIBLE'nin pruvasında bir mayın infilâk etti. Bir iki dakika sonra OCEAN'ın kış tarafında diğer bir mayın infilâk etti. Sarı kırmızı filâmasını çektiler, hemen bir torpido yanına geldi, terki sefineye (gemiyi terk etmeye) başladılar. Diğer gemiler intikam almak üzere delicesine bataryalara, istihkâmlara saldırdılar. Bizimkiler de, cevap vermekte kusur etmediler. Mayın infilâkını gören beş aded mayın arama gemisi Karanlık Limandan ilerlemek istedilerse de, civar Obüslerin ateşi karşısında ricat ettiler. Diğer bir mayın da CORNWALES'in iskele bordasında infilâk etti. Galiba hasarı az olmalı ki, bu gemi harb meydanını terk etmedi. INFLEXIBLE'de hakkını tamamiyle almış, o da güzelce yaralanmıştı. OCEAN tornistan ederek güç belâ Karanlık Limana çekilebildi ise de, orada saat 19.30 da gark olup (batıp) gitti. Saat 17.15 de düşman, ateşini her nedense zayıflattı. AGA MEMNON da hasar görmüştü. Hamidiye istihkâmının mermilerinin kısmı âzamini (büyük kısmını) bu gemi yedi. Üç gemi geri kalarak hasara uğramıyan diğer gemiler, methale (Boğaz'ın girişine) doğru çekilmeye başladılar.

Kalanlar ise hasara uğrayan ve hareketten kalan gemileri muhafaza ediyorlardı. Obüslerle Dardanos ve Mesudiye bataryaları bunlara şiddetli ateş açtılar. Bu muhafız gemiler derhâl mukabelede bulundular. Bir adım ileriye gitmeğe cesaret edemiyorlardı. Mesudiye ve bizim batarya kesif (yoğun) ateş altında kaldı, dumanlar yükseldi. Bu esnada tarassut (gözetleme) mevkiinden Mesudiye bataryasına bakarken, çalılar arasından süratli bir şeyin bize doğru geldiğini gördüm. "Azmi Bey bak bize doğru çalılar arasından bir şey geliyor. Galiba köpek olsa gerek." dememe kalmadan tarassut mevki tepe sine bir mermi düştü. Toz duman içinde kaldık. Allah'a çok şükür ki, mermi patlamadı, yoksa mahvolmuştuk. Bu mermiyi sonra muayene ettik, (30.5) luk olduğunu öğrendik, saat 19.00 da muhafız gemiler de bunları terk ederek gittiler. Saat 19.25'te OCEAN tamamiyle battı. Saat 20.00 de IRRESISTIBLE battı. İşte 5 Mart muharebesi (18 Mart 1915) düşmanın bu suretle hezimetini ile sona erdi. Bu zaferden sonra gerek zabitlerin ve gerekse efradın kuvve-i maneviyeleri daha fazla yükselmişti. Fakat ikinci taarruz halinde Hamidiye istihkâmında topların mermileri pek azalmıştı. Mesudiye ve Dardanos'un da öyle idi, inşallah yakında tedarik ederler.'

Şakir Tunççapa, Çanakkale Harbi Hâtıralarım, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı 423 Sayılı Donanma Dergisi Eki İst. 1958 s.13-16

KARA SAVAŞLARI

İtilaf devletleri Çanakkale'yi ne pahasına olursa olsun geçmeye kararlı oldukları için beklemedikleri 18 Mart hezimetini onları başka seçeneklere yöneltir. Bu sefer denizden susturamadıkları Türk tabyalarını karadan imha etmek gerektiğini savunurlar.

Çanakkale kara savaşları için General Hamilton komutasında Anzak askerlerinden müteşekkil bir koldunun Arıburnu'na, İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin ise Seddülbahir'e çıkartma yapması kararlaştırılır. Limni adasında yaklaşık 75.000 askerden oluşan bir ordu toplanır.

Osmanlı Harbiye Nezareti de Çanakkale'deki birliklerini takviye eder. 5. Ordu kurulur ve bu ordunun komutanlığına Alman Mareşal Liman Von Sanders getirilir. Çanakkale Savaşları'nın kazanılmasında Liman Von Sanders'den ziyade Türk komutanların rolünün çok büyük olduğu herkes tarafından kabul edilecektir.

İtilaf Devletlerinin çıkartması 25 Nisan 1915'te başlamıştır. Anzaklardan oluşan birlikler Gelibolu Yarımadası'nın batısındaki Kabatepe yerine Arıburnu taraflarına çıkartma yapmışlardır. Çıkartma yapmaya uygun olmayan bu bölgede ilerleyen düşman kuvvetlerine karşı Eceabat'ta bulunan 27. Alay'ın önemli bir kısmı çıkartma bölgesine sevk edilir. Yarbay Mustafa Kemal, 57. Alay'ı bir cebel topçu bataryası ile güçlendirerek Arıburnu'na gönderir. Çıkartma yapan İngiliz ve Fransız kuvvetlerine ağır zayıflar verilir. Bu birlikler ancak gelen takviye kuvvetler sayesinde Kanlısirt ve Yükseksirt hattında tutunurlar. Düşman donanmasına bağlı birlikler aynı günün sabahında denizden yapılan şiddetli ateş desteğiyle Seddülbahir'e çıkartma yapar. Bölgedeki Osmanlı kuvvetleri bu birliklere

ağır kayıplar veririr. İngilizlerin birkaç gün sonra yaptıkları yeni saldırı Sığındere-Eski Hisarlık hattında durdurulur. İngiliz ve Fransızların ortaklaşa olarak Kirte'ye yaptıkları taarruz Türk kuvvetlerinin karşı taarruza kalkması üzerine neticesiz kalır.

Çanakkale Savaşları boyunca Türk kuvvetleri zaman zaman doğrudan taarruza da kalkmıştır. Dünyanın o dönemde en büyük deniz gücüne sahip olan İngilizlerin denizden yaptıkları ağır bombardıman taarruzların tam manasıyla hedefine ulaşmasını engellemiştir. Türk birlikleri 1 Mayıs 1915'te tekrar Merkeztepe, Sivritepe, Kanlısirt hattındaki İngiliz mevzilerine saldırmışlarsa da İngilizlerin güçlü donanma desteği Anzak birliklerinin tamamen imha edilmesine mani olmuştur.

Seddülbahir bölgesinde iki defa yoğun bir şekilde başlanan Türk taarruzu amacına ulaşamayınca Seddülbahir bölgesi birliklerine Cenup Grubu adı verilmiş, kumandanlığına Vehib Paşa atanmıştır. Arıburnu'ndaki birlikler ise Şimal Grubu adı altında Esad (Bülkat) Paşa kumandasına bırakılmıştır.

İngiliz kuvvetlerinin Kirte üzerine yapmaya çalıştıkları saldırılar neticesiz kalmış, bu dönemde cepheyi gezen Enver Paşa, Arıburnu'nda başlatılacak bir karşı taarruzla İngilizlerin denize dökülebileceğini düşünerek Liman von Sanders'e emir vermiştir.

19 Mayıs'ta başlayan saldırılar bazı başarılar kazandırmışsa da Anzak kuvvetlerinin müdafaası yüzünden kesin neticeye ulaşılamamıştır.

Bu taarruzun ardından siperler arasında mevzi savaşları sürmüş 21 Haziran'da Kerevizdere, 28 Haziran'da da Sığındere'de çok şiddetli çarpışmalar yaşanmıştır. İlerleyen sayfalardaki şehit listelerine bakıldığında bölgede verilen çok sayıda şehit görülecektir.

Kara savaşlarının uzamasından endişelenen İtilaf kuvvetleri 6-7 Ağustos gecesi Suvla Limanı civarına çıkartma yaparak Anafartalar'a doğru ilerlemeye başlamış, dört gün süren çarpışmalar sonunda Yarbay Mustafa Kemal kumandasındaki kuvvetler tarafından Conkbayırı'nda durdurulmuşlardır. İlk Anafartalar Zaferi İtilaf kuvvetlerinin taarruzunu sona erdirmişse de

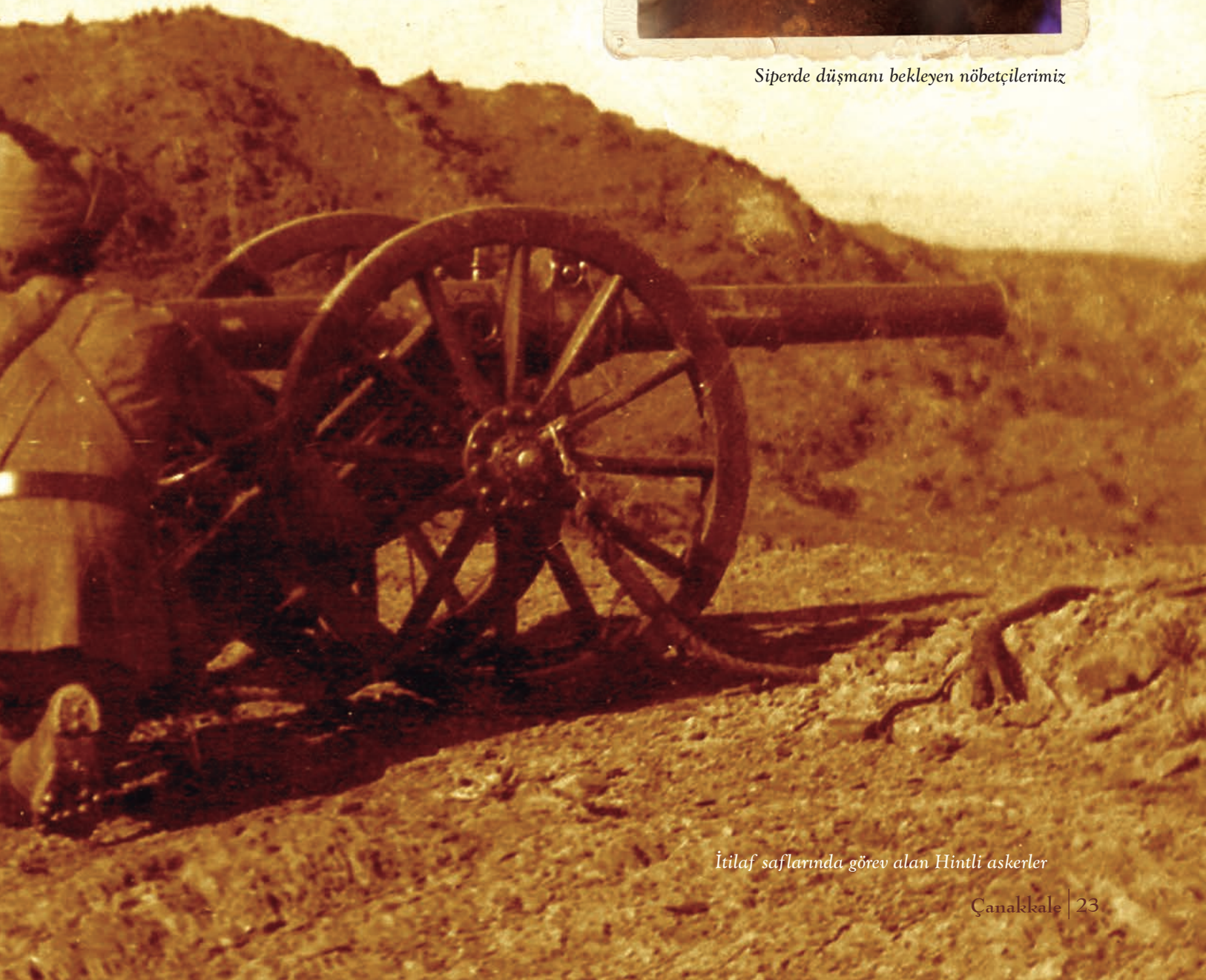

21 Ağustos'ta tekrar saldırı olmasını engelleyememiştir. II. Anafartalar Muharebesi olarak adlandırılan bu harekâta da başarı sağlanamayınca muharebeler günlerce süren mevzi savaşlarına dönüşmüş iki taraf da kendi mevzilerini korumaya çalışmışlardır. Çanakkale Savaşlarında bütün imkânsızlıklara ve mühimmat yetersizliğine rağmen denizde kazanılan başarı karada da tekrar ettirilmiş, Anadolu'nun her köşesinden ve o dönemdeki Osmanlı ülkelerinden gelen askerlerimiz Çanakkale'nin geçilmez olduğunu bütün âleme göstermişlerdir. Bölgeyi tahliye etmekten başka çare olmadığına karar veren İtilaf Devletleri 19-20 Aralık 1915 gecesi Anafartalar ve Arıburnu Cephesi'nden, 8-9 Ocak 1916'da da Seddülbahir'den çekilmek zorunda kalmışlardır.

Elbette Çanakkale kara muharebelerinde yaşananlar burada birkaç paragrafta anlattığımız kadar kolay, çabuk ve basit değildir. Bu savaşların sadece isimlerini öğrenmek dahi savaşların şiddetini ve bir milletin ölüm kalım mücadelesini göstermek bakımından manidardır:

Siperde düşmanı bekleyen nöbetçilerimiz

İtilaf saflarında görev alan Hintli askerler

ÇANAKKALE SAVAŞLARI ve GÖREV ALAN KOMUTANLAR

Kuzey Grubu Komutanı Esad (Bülkat) Paşa

Çanakkale Savaşları içinde yer alan savaşlar ve bu savaşlarda çarpışan kuvvetlerimizin başında bulunan komutanlar aşağıda verilmiştir. Cephe de her ne kadar en üst rütbeli subay 5. Ordu Komutanı olarak Mareşal Liman von Sanders, Güney Grubu Komutanı olarak Tümgeneral Weber Paşa bulunsa da gerek Liman gerekse Weber Paşaların savaşın kazanılmasındaki rolleri meçhuldür, hatta verdikleri tartışmalı kararlar ordumuzu bazı mevkilerde çok zor durumda bırakmıştır. Bu itibarla savaşın kazanılmasında özellikle Tümgeneral Cevad Paşa, Tuğgeneral Mehmed Vehib Paşa, Tuğgeneral Esad Paşa, Albay Mustafa Kemal ve Albay Halil Sami Bey gibi Osmanlı subaylarının büyük emeği olduğunu hatırlatmakta fayda görüyoruz.

18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Zafere: Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Tümgeneral Cevad Paşa

25-26 Nisan 1915 Seddülbahir Kıyı Muharebeleri 5. Ordu Komutanı Mareşal Liman von Sanders

28 Nisan 1915 Birinci Kirte Muharebesi: 9. Tümen Komutanı Albay Halil Sami

1-2 ve 3-4 Mayıs Gece Taarruzları: Güney Bölge Komutanı Albay Von Zodertern

6-8 Mayıs İkinci Kirte Muharebesi: Güney Grubu Komutanı Tümgeneral Weber Paşa

4-6 Haziran Üçüncü Kirte Muharebesi: Güney Grubu Komutanı Tümgeneral Weber Paşa

21-22 Haziran 1915 Birinci Kerevizdere Muharebesi: Güney Grubu Komutanı Tümgeneral Weber Paşa

28 Haziran-3 Temmuz 1915 Zığındere Muharebesi: Güney Grubu Komutanı Tümgeneral Weber Paşa

12-13 Temmuz 1915 İkinci Kerevizdere Muharebesi: Güney Grubu Komutanı Tuğgeneral Mehmed Vehib Paşa (Esad Paşa'nın kardeşi)

6-13 Ağustos 1915 Muharebeleri Güney Grubu Komutanı Tuğgeneral Mehmed Vehib Paşa

Eylül 1915- Ocak 1916 Mevzi Muharebeleri: Güney Grubu Komutanı Tuğgeneral Mehmed Vehib Paşa

25 Nisan 1915 Arıburnu Muharebesi: 3. Kolordu Komutanı Tuğgeneral Esad Paşa

27 Nisan 1915 Türk Taarruzu: Yarbay Mustafa Kemal Bey

1 Mayıs Türk Taarruzu: Yarbay Mustafa Kemal Bey

19 Mayıs Türk Taarruzu: Kuzey Grubu Komutanı Tümgeneral Esad Paşa

6-10 Ağustos Arıburnu ve Conkbayırı Muharebeleri: Kuzey Grubu Komutanı Tümgeneral Esad Paşa

9 Ağustos 1915 I. Anafartalar Muharebesi: Kuzey Grubu Komutanı Tümgeneral Esad Paşa

Fotoğraf altı yazısında "Düşmandan iğtinam olunan bazı eşya" ifadesi yazılıdır. Ortada en sağda Esad Paşa, yanında da Mustafa Kemal görülmektedir.

Cevad Paşa

Liman von Sanders

دشمندن اغتنام اولنان بعض اشیا

21 Ağustos 1915 İkinci Anafartalar Muharebesi: Anafartalar Grubu Komutanı Albay Mustafa Kemal

20 Aralık 1915 Eylül-20 Aralık 1915 Mevzi Muharebeleri Kuzey Grubu: Kuzey Grubu Komutanı Tümgeneral Esad Paşa

20 Aralık 1915 Eylül-20 Aralık 1915 Mevzi Muharebeleri Anafartalar Grubu: Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal Bey

25-27 Nisan 1915 Kumkale Muharebesi: 15. Kolordu Komutanı Weber Paşa

Düşmanın çekilmesinden sonra Çanakkale'de kalan birliklerin başında Çanakkale Grubu Komutanı Tümgeneral Cevad Paşa bırakılmıştır.

İsmet Görgülü, 10 Yıllık Harbin Kadrosu 1312-1922 Ank. 1993

ÇANAKKALE'Yİ KAZANMAK

Tasvir-i Efkâr Gazetesi adına Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal ile 28 Mart 1916'da İstanbul'da röportaj yapan Ruşen Eşref Ünaydın, daha sonra kitaplaşan röportajında Mustafa Kemal'in şu görüşlerine yer veriyor:

Mehmed Çavuş

“Mustafa Kemal Paşa, kendisinin Maydos mıntıkası kumandanlığı esnasında cereyan eden mühim vak'aları şu suretle hulâsa etti: ‘Düşman bir defa Seddülbahir'e ve Kumkale'ye asker çıkarmak teşebbüsün de bulunuyor. O zaman, hep ağızlarda işitip okuduğumuz bir Mehmet Çavuş çıkıyor, toprağımıza ayak basan düşmanı tekrar denize atıyor.’”

18 Mart Zaferi

Mustafa Kemal Paşa Rumi tarihle 5 Mart olarak bilinen 18 Mart Deniz Zaferi ile ilgili şu görüşlere yer veriyor:

“ [18 Mart Zaferi] bu tamamen bahri bir harekettir. Sahil müdafaası Cevad Paşa Hazretlerinin tahtı emrinde bulunuyordu. Benim bu hareketle alâkam, dolayısı ilemdir. Yalnız 5 Mart gününün sabahı Cevad Paşa Hazretleri... Maydos'ta bulunan karargâhıma gelmişti. Kendisine Seddülbahir sahil mıntıkasındaki tertibatı göstermek üzere beraber Kirte'ye gittik. Oraya vardığımız zaman, düşman donanmasının Kirte ve Alçıtepe istikametlerinde açtığı ateşin altında kaldık.

- O vakit ne yaptınız efendim?

- Bunun üzerine bendeniz...

- Estağfurullah...

- Mezkûr mıntıkanın muhafazasına memur 26'ncı alay kumandanına icap eden talimat-ı şifahiye mi verdim. Ve Cevad Paşa ile birlikte vazife başında bulunabilmek için Maydos'a döndük. Düşmanın mağlûbiyetiyle neticelenen bu 5 Mart muharebe-yi bahriyesinde [deniz muharebesinde] kara mıntıkasının muhafazası benim uhdemde idi. O gün, düşmanın bazı gemileriyle sahili ateş altında bulundur-

muş olmasından başka zikre şayan hiçbir şey vuku bulmamıştır. O gün sahil bataryalarımızda bulunan askerler, zabıtlar ve kumandanlar cidden şayanı takdir bir fedakârlıkla, hani cesaretin, tevekkülün haddi azamîsiyle sonuna kadar toplarını kullanmışlar, vazifelerini ifa etmişlerdir. Düşünün ki birçok çökmeler, infilâklar, yangınlar, zayıat arasında, daimî ateş karşısında, muharrip endahlar [silah atışları] altında bunlar hiç titremeden vazifelerini yapmışlardır.”

Çanakkale'yi Kazandıran Yüksek Ruh

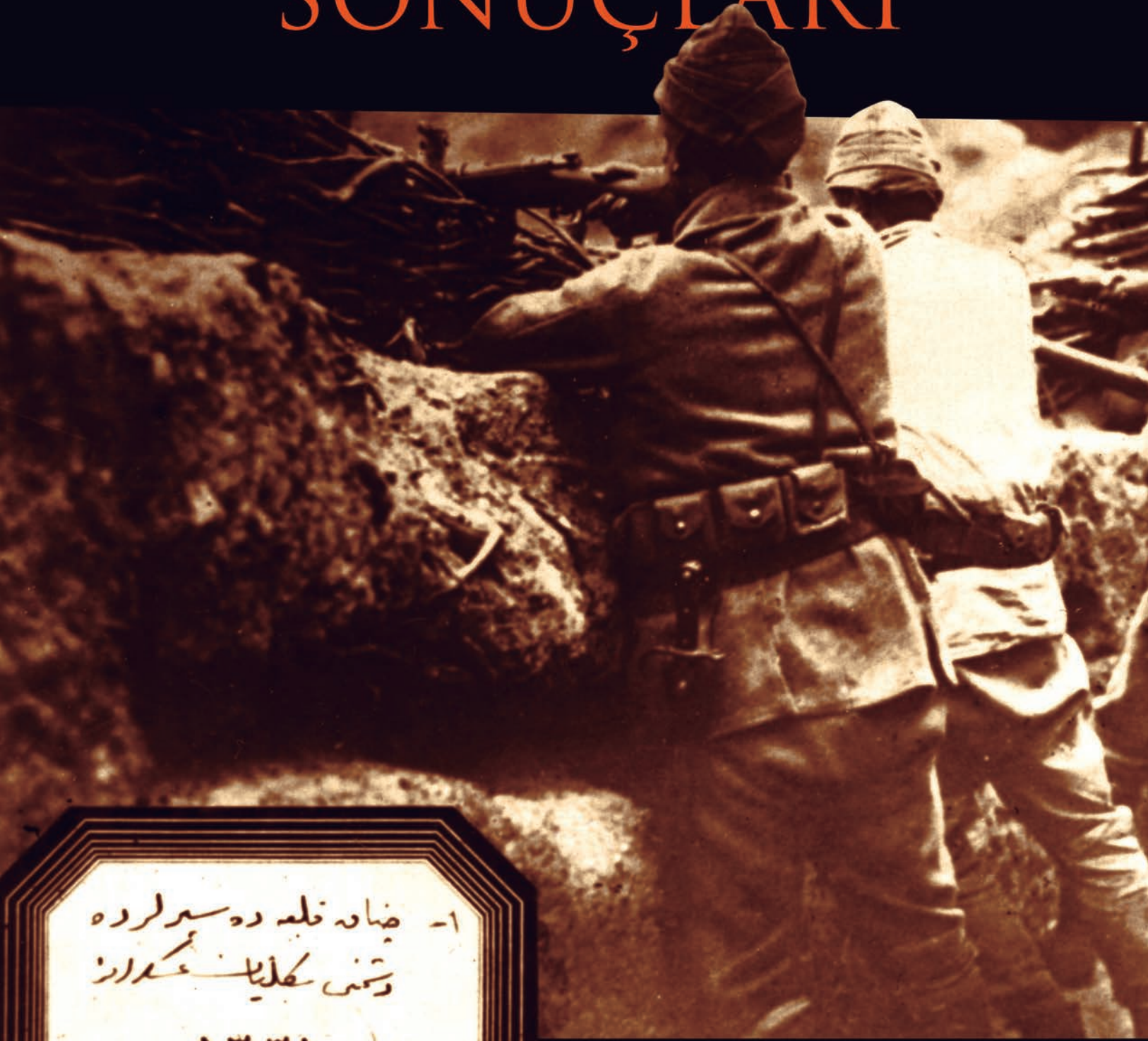
“Biz ferdi kahramanlık sahneleriyle meşgul olmuyoruz. Yalnız size Bombasırtı Vak'asını anlatmadan geçemeyeceğim. Mütakabil siperler arasında mesafemiz sekiz metre, yani ölüm muhakkak, muhakkak... Birinci siperdekiler, hiçbiri kurtulmamacasına kâmilin düşüyor; ikincidekiler, onların yerine gidiyor. Fakat ne kadar şayanı gıpta bir itidal ve tevekkülle biliyor musunuz? Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor, hiç ufak bir fütur bile göstermiyor; sarsılmak yok! Okumak bilenler ellerinde Kur'ân-ı Kerim, Cennete girmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler kelime-i şahadet çekerek yürüyorlar. Bu, Türk askerindeki ruh kuvvetini gösteren şayanı hayret ve tebrik bir misaldir. Emin olmalısınız ki Çanakkale muharebesini kazandıran, bu yüksek ruhtur”

Mukaddes Şehitlerimiz

“...Binaenaleyh zabıtlarımız [subaylarımız], askerlerimiz hissiyatı vatanperverane ve dinîleriyle, [vatan sevgisi ve dinî hisleriyle] şecaati mahsusa-i milliyeleriyle [milletlerinden gelen yiğitlikleriyle] bu derece kuvvetli bir düşmana karşı payitaht kapılarını muhafaza etmekle cidden şayanı iffihar bir mevki kazanmışlardır. Kumanda eğitim bilûmum kıt'aların zabitanını ve efradını birer birer takdir ederim. Bu ulvî maksat uğrunda canlarını kahramanca feda eden mukaddes şehitlerimizi derin ve ebedî bir hürmetle yâd ederim.”

Ruşen Eşraf Ünaydın, Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat, Ankara, 1981

ÇANAKKALE SAVAŞLARININ SONUÇLARI

۱- ضیاء قلبه ده سر کرده
دشمنی کلدیک عکدار

۱۳۳۱

Harf-Ta. arşivi

İngiltere ve Fransa'nın Çanakkale Zaferi ile Rusya ile kurmayı amaçladığı irtibat kurulamadığı için o zamanki ismiyle Büyük Savaş iki yıl kadar uzamıştır. Savaşın uzaması, İngiliz ve Fransız ekonomilerine büyük yük getirmiş, Avrupa kamuoyunda savaş karşıtlığını artırmıştır. Böylece İngiliz ve Fransız yayılmacılığı çok daha geniş alanlara ulaşma imkânı bulamamıştır.

Çanakkale Savaşları, İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin Gelibolu Yarımadası'na bağladıkları yaklaşık yarım milyon askerin yarıdan fazlasını kaybettikleri bir savaştır. Donanma güçleri de büyük darbe yemiştir, "yenilmez armada" en büyük yenilgisini almış böylece Almanya ve müttefiklerinin yükleri azalmıştır. İngilizlerin "güneş batmayan ülke" rüyasına en büyük darbe vurulmuştur.

İtilaf Devletlerinin İstanbul'u işgal etmeleri mümkün olmadığı gibi, tarafsızlığını ilan eden Balkan devletlerinden Bulgaristan'ın İtilaf Devletleri yerine Osmanlı, Alman, Avusturya Macaristan tarafında olmasını sağlamıştır. Bu şekilde, ilerleyen yıllarda Anadolu'da Yunan işgalinin yanında muhtemel bir Bulgar tehlikesinin olmasına mani olunmuştur.

Osmanlı ordusunun bu büyük zaferi, İngiltere ve Fransa sömürgesi hâlinde olan devletlere umut aşılamış, istiklal ışığı olmuştur.

Dış yardım alamayan ve Bolşevik İhtilali ile sarsılan Rusya, I. Dünya Savaşı dışında kalmış, bu durum Müslüman ülkelerden ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinden gelen maddi yardımların Anadolu'ya

ulaşmasını kolaylaştırmıştır. Hintli Müslümanların, İslâm'ın Avrupa'daki son karakolunda- Anadolu'da verilen savaşa olan fedakârca katkıları ile Orta Asya'daki Müslüman Türklerin gönderdikleri maddi yardımlar onlarla sınır komşuluğumuz olmadığı için Rusya üzerinden gönderilmiştir. Rusya üzerinden gönderilen bu yardımları Rus yardımı gibi değerlendirmek yanlıştır. Dönemin Rus yönetiminin bu yardımların ancak bir kısmını Millî Mücadele'ye gönderdiği geri kalanını ise alıkoyduğu da unutulmamalıdır.

Millî Mücadele yıllarında Rus tehlikesinin olmaması kuzeyde ülke güvenliğini sağlamıştır. Millî Mücadele'de Doğu'da Ermenilere, Güney'de Fransızlara, Batı'da Yunanlılara karşı türlü yokluklar içinde verilen mücadele göz önüne alındığında Kuzey'de Rusya'ya karşı yapılabilecek muhtemel bir mücadelenin ordumuzu ne kadar zor durumda bırakacağı malûmdur.

Geçmişte Ermenilere büyük destek veren, onların üzerinden Doğu'da hâkimiyet kurmayı maksat edinen Rusya; Çanakkale Savaşları'ndan sonra savaş dışında kalmış, yönetimi de değişince Ermenilere destek olmayı terk etmiştir. Bu şekilde Kazım Karabekir kumandasındaki Osmanlı ordusu Doğu'da yaşanan insanlık dışı katliamlara son vermiştir. Osmanlı ordusu karşısında savaşmanın köy basarak masum kadın, çocuk ve ihtiyarları katletmek kadar kolay olmadığını gören Ermeniler, Misak-ı Millî sınırları dışına çıkartılmıştır.

Osmanlı ordusunun Balkan Savaşlarında uğradığı mağlûbiyet lekesi âdeta kanla silinmiş, ordunun

ve halkın maneviyatını arttırmış, bu maneviyat Millî Mücadele'nin kazanılmasında büyük rol oynamıştır.

Mustafa Kemal'in yarbay rütbesi ile Çanakkale kara savaşlarında ortaya koyduğu büyük askeri başarılar, üstlerinin dikkatini çekmiş halkın Millî Mücadele'de kendisini başkumandan olarak kabul etmesini kolaylaştırmıştır. Çanakkale Savaşları Türk tarihinde bir dönüm noktası olacak olan bir komutanın bütün dünyaca tanınmasını sağlamıştır.

İlerde Millî Mücadele'de ve daha sonra yeni Türk devletinin kuruluşunda büyük katkıları olacak olan Fevzi Çakmak, Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Selahaddin Adil, Fahreddin Altay, Cemal Gürsel gibi komutanlar Çanakkale Savaşlarında sivrilmişlerdir.

Çanakkale Savaşları, Avustralya ve Yeni Zelanda için tarihlerinde dünya gündemine geldikleri ilk büyük hadise olmuştur. Bugün dahi Çanakkale Savaşları'na olan ilgilerini sadece Anzaklara ve Çanakkale'de ölen dedelerine bağlamamak gerekir. Bu tarihî bağ günümüze gelinceye kadar Türkiye ile Avustralya ve Yeni Zelanda arasında olumlu ilişkilerin kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Çanakkale Savaşları Millî Mücadele'nin bir nevi başlangıcı sayılmaktadır. Çanakkale, Anadolu insanının vatanseverliğinin, sarsılmaz imanının, cesaretinin,

mücadele azminin en canlı bir delili olmuştur.

Savaşların ardından Türklerde, Anzaklarda, Hintlilerde, Senegallilerde, Yunanlılarda millî devletler kurma fikri ortaya çıkmıştır. İtilaf Devletlerinin yanında Seddülbahir'e çıkartılan Yahudi Siyonist Birliği, İngilizlerle birlikte Osmanlı'ya saldırıya da kaçınılmaz mağlûbiyeti değiştirememiş ancak Yahudilerin verdikleri bu destek Filistin'de bir İsrail devleti kurulmasında güçlü bir Batı desteğinin olmasını sağlamıştır.

Çanakkale Savaşları'nın ülkemiz için acı sonuçlarının başında kaybedilen yaklaşık 211.000 vatan evlâdının boşluğu gelir. Ülkenin eğitimli nesillerinin şehit oluşu ile birkaç nesil kaybolmuş, 1915'ten 1921'e kadar olan dönemde pek çok okul mezun veremez duruma gelmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim ve kültür alanında bu yetişmiş insanların eksikliği çok fazla hissedilmiştir.

Umumî manada I. Dünya Savaşı'nda ve hususî olarak Çanakkale Savaşlarında verilen büyük asker kaybı, silah ve cephane sarfiyatı, yüzlerce komutanın şehit olması ve büyük maddi kayıplar, Millî Mücadele'nin kazanılmasını zorlaştırmıştır. Ancak başta savaşı idare eden komutanların dirâyeti, ve vatanını düşman çizmelerine çiğnetmeyecek halkın sarsılmaz imanı sayesinde Millî Mücadele kazanılmıştır.

Nusrat Mayın Gemisi restore edilerek Tarsus'ta müze hâline getirildi.

BİR GEMİNİN HİKÂYESİ

- 1911 İnşa edildi
- 1913 Osmanlı donanmasına katıldı.
- 1915 Çanakkale Boğazi'na döşediği 26 mayınla savaşın kazanılmasında büyük rol üstlendi.
- 1915-1918 Çanakkale'de ve İzmir'de mayın döşedi.
- 1918 Mondros Ateşkesi'nden sonra İzmir ve civarında mayın çıkarmada kullanıldı.
- 15 Mayıs 1919: İzmir'in işgali sırasında İzmir'deydi.
- 1926-1927 yılları arasında Gölcük'te yenilendi,
- 1937 Nusrat olan ismi "Yardım" olarak değiştirildi ve dalgıç gemisi yapıldı.

1980'li yılların başında Nusrat Mayın Gemisi "Kaptan Nusret" adıyla Mersin Limanı'nda nakliye gemisi olarak kullanılırken (Yusuf Çağlar arşivi)

- 1939 İsmi tekrar Nusrat olarak değiştirilip kömür gemisi olarak kullanıldı
- 1958 Askerî hizmetten terhis edildi.
- 1959 Müze yapılmak üzere Gölcük'e gönderildi.
- 1962 Özel şahsa satıldı.
- 1962-1964 yılları arasında kuru yük gemisine dönüştürüldü.
- 1983 Başka bir özel firmaya satıldı. İsmi "Kaptan Nusret" olarak değiştirildi. Mersin-Magosa arasında nakliye yapmaya başladı.
- 1990 Alabora olarak Mersin Limanı'nda battı.
- 1999 Gönüllüler tarafından su yüzüne çıkartıldı.
- 2001 Geminin orijinalliğinin kalmadığına dair bir rapor yayınlandı.
- 2001 Geminin hurdaya ayrılması için girişim başlatıldı.
- 2001 Tarsus Belediyesi, Mersin Yat Limanı'nda çürüyen gemiye talip oldu.

- 2001 18 Mart'ta Tarsus Belediye Başkanı'na Nusrat'ı kurtarma çabalarından dolayı Özel Yıldırımhan Okulları'nca "Tarihe Vefa" ödülü verildi.
- 2002 Gemi, Kültür Bakanlığı'nca Tarsus Belediyesi'ne devredildi.
- 2002 Gemi üç parçaya bölündü.
- 2002 Gemi sudan çıkartılarak son ama en manalı yolculuğuna başladı. Tarsus'a geldi.
- 2003 Altı aylık bir çalışmanın ardından Tarsus Belediyesi tarafından, anıt müze hâline getirildi.
- Nusrat Mayın Gemisi'nin Mersin'de çürüyerek hurdaya ayrılmasına razı olmayan Tarsus halkına ve "Nusrat orada çürürken, biz burada rahat uyuyamazdık." diyen Belediye Başkanı Burhanettin Kocamaz'a teşekkürler... Umarız yitirmeye yüz tutmuş nice tarihî hazinemiz de Nusrat kadar talihli olur. Nusrat bugün Tarsus'un girişinde Tarsus'un gururu olarak şehre gelenleri karşılıyor. Adana'ya Mersin'e yolu düşenler Nusrat'ı unutmayınız lütfen...

BİR RÜYA

Çanakkale ile alakalı pek çok rüyanın görüldüğü ve bu rüyalardan pek çok işaretlerin alındığı mâlum. Hatta Nusrat Mayın Gemisi'ne mayın döşetilmesinde de döktüğü mayınların sıra dışı dizilmesinde de görülen rüyaların etkisinin olduğu yıllar yılı dilden dile aktarılmıştır. Çanakkale ile ilgili gördüğü rüyayı bir öğretmen dostumuz -Mümin Öztürk Bey- bizimle paylaştı.

“Okulda bir Çanakkale köşesi hazırlıyorduk. Bulduğumuz fotoğrafları çerçevellettik ve okulun bir koridorunu baştanbaşa o çerçevelerle donattık. Çanakkale'ye her sene olmasa da mümkün olduğunca birkaç yıl arayla gitmeye çalışan biriyim.

O günlerde bir rüya gördüm. Rüyamda üç şehit vardı. Biri subay diğer ikisi erdi. Benimle subay olan konuştu. Diğerleri sessizce beklediler. Rüyamda onların şehit olduklarını biliyordum, ama onlar kendilerinin şehit olduklarını söylemediler. İçimden “Şehitlik böyle ise ne güzelmiş hiç ölmüş gibi değil, çok güzel bir hâldeler, üzerlerindeki üniformaları tertemiz, herhangi bir yara bere izi veya kan lekesi yok.” diye düşündüm. Subay olanı tabip üsteğmen idi. Bana “Duatepe'ye gelerseniz, Duatepe'de görüşürüz.” dedi. Uyandım. Ertesi gün Çanakkale'de ikamet eden, Çanakkale Savaşları ile ilgili araştırmaları olan ve rehberlik yapan Hüseyin Maltepe Bey'i aradım. Rüyamdan bahsettim. Çanakkale'de Duatepe diye bir yer olup olmadığını sordum. Bana “Duatepe'ye gelerseniz Duatepe'de

görüürüz.” dediklerini anlattım. Hüseyin Bey de bu yer hakkında bilgisinin olmadığını belirtti. Ben kendi imkânlarımla Çanakkale ilgili yazılmış eserlerden Duatepe’yi araştırdım, fakat bir bilgiye rastlamadım. Daha sonra Tarsus’ta görev yapmaya başladım. Tarsus’ta da “Duatepe” isminde bir meydan var. “Ben rüyayı Tarsus’a geleceğim şeklinde yordum.” Yıllar sonra öğretmen arkadaşlarla bir gezi yapmamız gündeme geldi. Hatta iki alternatif vardı: Karadeniz veya Çanakkale... Sonunda Çanakkale’ye gitme konusunda hemfikir olduk ve ben Hüseyin Maltepe Bey’i yeniden aradım. Kendimi tanıttımca “Siz neredesiniz? Sizi bekliyorlar. Ben o zaman telefonunuzu da kaydetmemişim bahsettiğiniz yeri buldum, sizi bekliyorlar.” dedi.

Birkaç gün sonra Çanakkale’ye vardık. Hüseyin Bey bizi karşıladı ve söz konusu yere götürdü. Hüseyin Bey benimle konuşan tabip üsteğmenin mezarını bulduklarında mezarın açık olduğunu söyledi. Sanırım defineler açmışlar ve kapatmadan gitmişler. Sonradan bir mezar daha bulmuşlar ve şehitlerin kemiklerini yeniden defnetmişler. Gittiğimizde iki mezar vardı. Ben kendisine “Ağabey, benim gördüğümde üç kişiydi,” dedim. Ancak üçüncüsünü bulamamışlardı.

Hikâyenin geri kalanını anlatan Hüseyin Maltepe Bey ‘de rüyayı duyduktan sonra araştırmalara başladığını mezarı bulduklarında açık olduğunu söyledi. Yer olarak şimdiki Zığındere Sargı Yeri yakınlarında olan Duatepe’yi bulduklarını belirterek oraya sembolik bir anıt diktirdiklerini belirtti.

ÇANAKKALE SAVAŞLARI VE II. ABDÜLHAMİD

“Çanakkale boğaz donanmasına karşı vuku bulan muvaffakiyete pek memnun oldum. Dört beş tanesi batırılmış.. Gazetelerin rivâyetine bakılırsa yine geleceklermiş. Lakin inşallah yine batarlar... Geçemezler...”

Canakkale Savaşları esnasında Osmanlı Devleti'nin başında Sultan V. Mehmed Reşad bulunmaktadır. 34. padişah olan II. Abdülhamid 33 yıl Osmanlı Devleti'ni yönetti. 31 Mart Hadisesi'nden sonra tahttan indirilmiş yerine kardeşi Mehmed Reşad padişah yapılmıştır. Önceleri Selanik'te ikamet etmeye mecbur bırakılmıştır. I. Balkan Savaşı'nda Rumeli şehirlerinin tek tek elden çıkması karşısında Selanik'ten taşınması gündeme gelmiş, eski padişah Selanik'i terk etmek istememiş silahlanarak çarpışmak pahasına kalmayı savunmuştur. Ancak hadiselerin büyümesi üzerine İstanbul'a Beylerbeyi Sarayı'na yerleştirilmiştir. 1913 ile 1918 yıllarında burada yaşamış ve bu sarayda vefat etmiştir.

Yaşlı padişah Çanakkale savaşları ile ilgili olarak dile getirdiği görüşlerinin bir kısmını kızı Ayşe Osmanoğlu'nun hatıralarından¹ mühim bir kısmını ise hususi doktoru Atıf Hüseyin Bey'e anlattığı hatıralarından² öğreniyoruz. Yaşlı padişah I. Dünya

Savaşı'nın ilk başladığı dönemde 28 Eylül 1914'te savaşın alacağı seyri ve neticelerini hissedercesine “Ahval pek kötü. Dünya karıştı. ...biz bu işe karışsak iyi olurdu. Fakat Boğazları kapadık. Artık iş bitti biz de karıştık demek! Kimse yarın ne olacağını kestiremiyor. Çok fena bir zamandayız. Dünyaya dünya olalı bu kadar karışmamıştır desem caizdir.” demektir. Eski padişahın sözlerinden Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesine taraftar olmadığı aşikârdır.

Kızının hatıralarında savaşa girilmesinin yanlışlığını ifade eden “İki gemi için feda olduk, üç büyük devlete karşı bu harbe girmemiz akıl kârı değil, vahim bir neticeden çok korkuyorum.” demektedir. Cihad ilan edilmesinin etkili olamayacağını anlatan ifadeler ise şöyledir: “Cihad ilân olununca babamı büsbütün şaşırılmış ve, ‘Cihadın kendisi değil, fakat ismi bizim elimizde bir silâhtı. Ben bazen sefirleri tehdit etmek istediğim vakit bir İslâm halifesinin iki dudağı arasında bir kelime vardır.

Allah bunu çıkartmasın, derdim. Cihad bizim için ismi olup da cismi olmayan bir kuvvetti. Bunun altından nasıl çıkacaklar, İngiltere buna aldanacak mı?’ diyerek teesürlerini bildirmiş.”

Çanakkale deniz savaşlarının başladığı bir dönemde ise “Ahvalden pek endişe ediyorum.. İyi görmüyorum. Çanakkale bombardımana devam ediyor.. Maahaza düşmanın üç zırhlısı hasara uğramış.. Oh!.. Külliyyetli asker çıkarmadan bence geçemezler.. Bakınız.. Biraz asker çıkarmak istemişler.. Mehmed Çavuş isminde bir çavuş yararlılık göstermiş.. Bizde öyle kahramanlar çoktur.. Hele İzmir tarafında zeybekler çok cesurdurlar.. 93 Muharebesi’nde muharebeye giderken inşallah şehid oluruz diye dua ediyorlardı.. Gaziliği o kadar şeref saymıyorlar. (5 Mart 1915)” diyerek Türk askerinin nasıl savaştığını bildirirken bir yandan da ileriki yıllara dair bazı tespitlerde bulunmaktadır: “Hafazanallah İstanbul’un sukutu Paris’in Bordeaux’ya nakline benzemez.. Bizimkiler düşünmeden, ne olur Konya’ya çekiliriz.. Müdafaa ederiz diyorlar ama.. Yanlış.. İstanbul elden çıkınca artık bu devlette hayır kalmaz.. İngiliz, himayesinde Mısır’da bir hilafet tesis eder. Bizim hanedanda hilafet kalmaz.. Yunanistan’ın vaziyeti de tuhaf.. Belki Yunanistan’a İstanbul’u vaad ederek kandırmaya çalışırlar.” diyerek âdeta beş yıl sonra başlayacak Yunan işgalinden ve diğer hadiselerden haber vermektedir.

Aynı gün eski padişahın hususi doktoruna söylediği, Çanakkale’de taşıdığı umuda dair ifadeler de kay-

da değerdir: “Siz itikad etmezsiniz ama, bana iki ke-re vâki oldu. Şifâ-i Şerif³ okuyorum. Orada Peygamberin evsafından bahis var. Vücut-i mübareklerinde latîf bir koku varmış.. Ben de etrafta tarif edemeyeceğim latîf kokular hissettim.. Bunlar düşmanın Çanakkale’de geçemeyeceğine işarettir. Artık gayretullaha dokundu.. İnşallah geçemeyecekler.”

Çanakkale Deniz Savaşları’nın Osmanlı ordusunun muzafferiyeti ile neticelenmesi üzerine II. Abdülhamid çok mutlu olur. Hususi doktoruna Çanakkale Deniz Savaşları’nın kahramanı Cevad Paşa’yı tanıdığını anlatmaktadır. “Çanakkale boğaz donanmasına karşı vuku bulan muvaffakiyete pek memnun oldum. Dört beş tanesi batırılmış.. Gazetelerin rivâyetine bakılırsa yine geleceklermiş. Lakin inşallah yine batarlar... Geçemezler... Çanakkale kumandanı Cevad Paşa imiş.. İmparator tebrik yazıyor.. Ben de tanırım.. Ben Almanya’ya gönderdim.. Şakir Paşa’nın oğludur.. Maiyetimde bulundu.” (24 Mart 1915)

Eski padişah savaşın şiddetinden ve bu savaşlarda verilen kayıplardan endişelidir. Savaşın bir an önce bitmesi için dua etmektedir. *“Bu harb-i umûmi Beşeriyet için ne büyük bir afet! Yalnız bizim için değil.. Bütün insanlar için düşünüyorum. Ne canlar gidiyor.. Acaba Almanya’nın, Fransa’nın şimdiye kadar miktar-i zayıyatı ne kadar?.. Bizim de galiba Çanakkale’de zayıyatımız çok olsa gerek.. Gazetelerde muharebelerin şiddetinden öyle anlaşılıyor.. Orada düşman istihkâm yapmış!.. Büyük toplar yerleştirmiş. Onları oradan nasıl çıkaracağız? Düşünüyorum, düşünüyorum da bana dehşet geliyor.. Hiç kimse sulh hakkında bir şey demiyor mu?.. Akıllı zevat acaba ne zaman sulh olabileceğini tahmin ediyor?.. Acaba kim sulh için tavassut edecek?.. Cenab-ı Hak’tan bir gün evvel sulh için dua ediyorum”*(28 Haziran 1915) ilerleyen günlerde aynı endişesi sürmektedir: *“Bu harbin sonu nereye varacak? İnsanlar birbirini boğazlıyor. Çıldırıyor. Düşman da Çanakkale’ye iyice yerleşti. Büyük toplar çıkarmış. Gazetelerden anladığıma göre telefata çok oluyor. Ben neticeden doğrusu ürküyorum. Allah ümmet-i Muhammed’e acısın.* (4 Temmuz 1915)

Çanakkale kara savaşlarının sürdüğü günlerde İstanbul’dan cepheye yapılan nakiller II. Abdülhamid’i çok üzmektedir. Cephede büyük kayıplar verildiği için yeni nakiller yapıldığını anlamaktadır. Devletin başkentinin iyice tehlike altına girdiğinin farkındadır. *“Ah! Bu muharebe!. Dua edelim bir gün evvel sulh olsun! Sulh için hiçbir söz işitmiyoruz musunuz?. Kıyamet denilen başka bir şey değil.. İşte kıyamet kopuyor.. Bu kadar canlar feda oluyor. Dün gece sabaha kadar buradan asker geçti. Arabaları, hayvanları gece, hatta dün akşama*

kadar devam etti.. Vakiya gözle görmüyoruz.. Seslerini işitiyoruz.. O askerleri gece “Vatan bizim canımız!..” şarkıları.. “Elveda!. Elveda! Vatan! Vatan!” diye haykırışları alimallah hem beni ve hem kadınları ağlattı. Sen bilmezsin bey. Ben hasbi bir adamım. Bazen böyle şeylere hiç dayanmam. Bütün gece uyuyamadık. Hep ağladık. Maazallah düşman İstanbul’a girerse ne olacak. Bizim mahvımız demektir.” (9 Temmuz 1915)

II. Abdülhamid, Çanakkale Muharebeleri esnasında *“Çanakkale’yi geçemeyecekler.”* demekte ve sürekli olarak hadis kitabı Buharî’yi okumaktadır. İki yıl sonra bu durumu şu sözleriyle dile getirir: *“Çanakkale’yi geçemeyecekler dedim geçemediler. (20 Şubat 1917)”, “Memleketin selameti millet-i İslâmiye’nin bu beladan kurtulmasını dua ediyorum. Hastalığım iyi olsun yine Buharî’ye başlayacağım. Çanakkale harbinde hep Buharî okudum. Cenab-ı Hak o vakit bizi himaye ve sıyanet etti. Yine eder.* (11 Aralık 1917)

II. Abdülhamid’in ömrünün son dört yılı I. Dünya Savaşı’nın Osmanlılara açtığı yaraların ıstırapıyla geçmiştir denebilir. Dua ve yakarışlarında savaşın hayırlısı ile bitmesini temenni etmiş, milletinin ve ülkesinin geleceğinden endişe duyduğunu sık sık dile getirmiş, savaşın olumsuz gidişatından, ölümünün temel nedenlerinden birini oluşturacak kadar büyük bir üzüntü ve kedere boğulmuştur.

Vefat raporuna göre yaşlı padişah 10 Şubat 1918’de savaşın stres ve üzüntüsünden kaynaklanan kalp yetmezliğinden dolayı Beylerbeyi Sahil Sarayı’nda vefat etmiştir. Gariptir ki vefatından beş ay sonra da kardeşi Sultan Mehmed Reşad vefat edecek ve Osmanlı’nın I. Dünya Savaşı sonunda yaşadığı dağılışını, devletin çöküşünü görmek küçük kardeşleri VI. Mehmed Vahdettin’e kalacaktır.

Dipnotlar

1. Ayrıntılı bilgi için bkz. Osmanoğlu Ayşe, Babam Sultan Abdülhamid Ankara 1994
2. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hülagü Metin, Sultan II. Abdülhamid’in Sürgün Günleri Hususi Doktoru Atif Hüseyin Bey’in Hatıratı, İst.2003
3. Şifa-i Şerif: Tam ismi eş-Şifa bi Ta’rif-i Hukukî’l-Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) olan ve Kâdi İyâz tarafından kaleme alınan eser, Osmanlılarda el yazma nüsha olarak sık karşılaşılan ve çok okunan kitaplardan biridir. Hz. Peygamber’i her yönüyle anlatır.
4. Buharî, Muhammed bin İsmail Buharî tarafından derlenen Kur’ân-ı Kerim’den sonra en güvenilir kitap olarak kabul edilen bir hadis eseridir. Osmanlılarda musibet zamanlarında Kur’ân’dan sonra Buharî okuma geleneği vardır

“DÜŞMAN GİTTİ. ALLAH BÜYÜK”

Biz muzafferiz... Bir yaralı, kanlı kolunu ve biraz evvel bir Fransız bölük kumandanına ait tütün tabakasını gösteriyor ve “Düşman gitti... Allah büyük...” diyerek yavaş yavaş vadiye, sargı mahalline doğru ilerliyor. “Düşman gitti... Allah büyük...”

Bütün gün tarrakalarıyla ortalığı inleyen topçu ateşi, yavaş yavaş kesiliyor. Yalnız tek tük atılan mermiler dağlarda binlerce yankı meydana getiriyor ve susmayı bilmeyen bir saray köpeği gibi ikide birde yine ortalığı inletiyor. Şimdi akşam yemeği zamanıdır. Ekmek ve yiyecek yüklü uzun katır kafileleri, vadilerden çıkarak avcı siperlerine doğru geliyorlar. Çok zaman durmaya gelmez. Artık karanlık basıyor. Şiddetli ve asabî bir topçu ateşi, bütün hatlar üzerine tevcih edilmeye başladı.

Bizim Türkler hiç de aldırıyor ve hiç kimse yerinden bile kımlıdamıyor. Aslında düşman son haftalarda çok gayret sarf etti. Fakat asıl hayret ve takdir edilecek bir şey varsa o da Türk askerinin cesaret ve yiğitliğidir.

İngilizlerin taktiği şiddetli bir topçu ateşi açmak ve sonra -o da muvaffak olurlarsa- piyadeleriyle ilerlemekten ibarettir. Düşman geçen gün öğlen vakti, bir kanadımıza ateş açtı ve bütün bataryalardan uğuldayarak çıkan top mermileri düştükleri yerlerde derin çukurlar husûle getirdi. Evvelâ koyu siyah ve sonra tekrar beyazlanan ışık saçan bir buhar çıkıyor. Gelibolu üzerinden, evet bu mazlum ve mağdur Gelibolu üzerinden demet demet uçmaya başlıyor. Yine top atışı yine top mermisi ve bir ev boyunda yükselen yeşil duman sütunları, ta orada yekdiğerine karışıyor.

Pikrit [Bir nevi asit] ve zehir... Vızıltılar, tarrakalar devam ediyor. Fasıla yok. Şimdi şarapnel de işe karıştı. Ağır top mermilerinin çıkardığı büyük gürültü arasında, o da tiz ve keskin bir ses veriyor. Akşama kadar, bütün gece ve hatta ertesi gün böylece devam etti. Tâ ilerideki avcı siperlerinde, tüfek kabzasını iyice kavramış cesur Türk askerleri bulunuyor ve otuz altı saat ten beri ağır topçunun aralıksız ateşleri altında bekliyor. Mevziini terk etmek, kimsenin hatırından bile geçmedi ve bunlar arasında bulunan cesur Erkân-ı Harb

Zâbiti Kemal Bey de vardı. Bu cesur subay da şimdi, Gelibolu'da şehit oldu şimdi ebedi istirahatgahındadır. Onun biricik ihtiyar validesine kendisinin “Croix de Feri (Nişan) götürülse... Otuz bin ağır top mermisi, böylece üzerimizden geçip gitti. Düşman, muharebenin ikinci akşamı nihâyet ateşini bütün hatta yöneltti. Birkaç saniye oldukça tehlikeliydi. Ölüm sessizliği ortalığı kapladı ve bütün sönük fersiz bakışlar aksam karanlığı içine daldı.

Orada düşman siperlerinde bir gölge beliyor... Bir tane daha öbür tarafta... Bir bölük... Bir bölük daha... Demek, düşman taarruz edecek. Bunlar, Fransa'nın boğazlanmak için dışarı yolladığı bu çocuklar, Fransızlardır. Fakat cesur şeyler... Mütemediyen taarruz tecrübesi yapıyorlar. Türk siperlerinde hâlâ bir hareket yok... Ses ve seda da yok... Aman Ya Rabbi! Siperler boş mu? Hayır! Göğüs siperi üzerinde bir tüfek, yavaşça uzanıyor ve onun üstüne esmer bir sima tetikte bekliyor. İşte bir tane daha... Avcı siperi birdenbire canlanır gibi oluyor, istinat siperlerinden eğilerek ileriye doğru koşuyorlar. İlâhî sen büyüksün! İşte nöbet şimdi bizim!..

Fransız hatları yaklaşıyor. Muzaffer olacaklarına eminler... Müthiş bir ateş tufanıdır, boşandı. Makinelili tüfekler buraya, bu ecnebi yurduna niçin geldiklerinden bîhaber olan bu çocukları biçmeye başladı. Mermi isabet etmeyenler geri kaçıyor. Gecenin zulmeti arasında devamlı “Allah Allah” sedaları işitiliyor...Türkler en sevdikleri silahları süngüleriyle takip ediyor. Gece karanlığı, sahrayı kanla kapladı. Biz muzafferiz... Bir yaralı, kanlı kolunu ve biraz evvel bir Fransız bölük kumandanına ait tütün tabakasını gösteriyor ve “Düşman gitti... Allah büyük...” diyerek yavaş yavaş vadiye, sargı mahalline doğru ilerliyor. “Düşman gitti... Allah büyük...”

Belgelerle Çanakkale Savaşları, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Yayını, İstanbul c.2 s.32-33

BİZ BURAYA YEMEK YEMEYE GELMEDİK

Çanakkale Savaşlarında bir askerimiz yolunu kaybeder ve İngiliz karargâhına esir düşer. İngilizler onu alıp kendi yuvalandıkları yere götürürler. Orada kuş sütünden başka her şey vardır. Çikolata, kahve, şeker, yağ, pirinç... Kısaca bizim o günlerde milletçe kışkırdığımız her şey. Kendisini ayartmak için ona derler ki “Görüyorsun, burada her şey var. Arkadaşlarını da kandır getir. Savaşın sonuna kadar artık ne yaralanmak ne ölmek var. Yarın barış olunca sağ salim köyünüze dönersiniz.” Mehmetçiğin verdiği karşılık, bütün bir ordunun sağlam dipdiri maneviyatını tek başına ortaya koymaktadır. O da şudur:” Bir buraya yemek yemeye gelmedik. Dövüşmeye geldik.”

Askerlerimizin yaralanarak esir düşüşü

İngilizlerin İstanbul'da kullanmayı düşündükleri 60 gümüş kuruş değerindeki 10 şilinlik bir banknot (Yitik Hazine Koleksiyonu)

BİR BANKNOTUN HİKÂYESİ

Çanakkale Boğazı'na saldıranlar aslında Osmanlı Devleti'nin boğazına saldırdıklarının farkındaydılar; Çanakkale Boğazının geçilmesi Osmanlı Devleti'nin boğazının sıkılması demektir. Devleti Aliye'yi en zayıf anında yakaladıklarını da biliyorlardı. Osmanlı ordusunun Yavuz, Kanuni devrinde olmadığını da. Gerçi Yavuz, Kanuni devrinde olsa Osmanlı'ya saldırmaya cesaret edemezler hep birlikte toplanıp öyle gelirlerdi. Devir değişse de yine toplanıp hep birlikte saldırdılar.

Zaman geçiyordu ve geçen zaman yıpratmıştı tüketmiş en insafsız saldırılarla boğulmak istenen devlet Çanakkale'de son çırpınışlarını veriyordu. Onlar için Çanakkale'nin düşmesi an meselesiydi, rahatlıkla İstanbul'a girecekler, zafer ayinini Ayasofya'da yapacaklar ve Osmanlı başkentini işgal ettikleri için Osmanlı Devleti'ne son vereceklerdi. David Lloyd George "Türk Milleti sadece birinci sınıf dövüşen bir kalabalıktır." diye alay ede dursun, yarım saatte Boğaz'ı geçip gideceğini sanan donanma boğazın ilerisine değil dibine doğru yol alıyordu. İstanbul'da beş çayı içmek için sözleşenler İstanbul'da lazım olacak paralarını da hazırlamışlardı. Yukarıda gördüğümüz para İngiliz askerlerinin İstanbul'da kullanması için, 10 şilinlik banknotlarının üzerine Osmanlıca rakamla ve yazıyla "60 gümüş kuruş" yazılarak hazırlanmıştır.

İngiliz'in kibri ve küstahlığı bir yana bir devletin ekonomik olarak ne kadar güçlü olması gerektiğini, paranın değerinin bir ülkenin gücü olduğunu gösteren bir misal ile karşı karşıyayız.

بِسْمِ اِلهِ اَوْنِ شَفَقَتِ! اَوْلِيَا تَبَا - سَمُون
وَطَنِ صِلَا اَلَّذِن هَارِجُوْر ، اِي شَفَقَتِ مَجْرُوْع ،
بِتَبَسُّه ، كَل ، دَسْتَكْبِرَاوَل ، سَهْ كَر مَوْلَهَوْبِ الرَّهْبِيَك ،
هَنَات ، مَرَمَت ، سَهْ جُوْر كَر مَجْرُوْبِ الرَّهْبِيَك!
نظارت عثمان ۱۳۰۹ - ۱۳۰۸

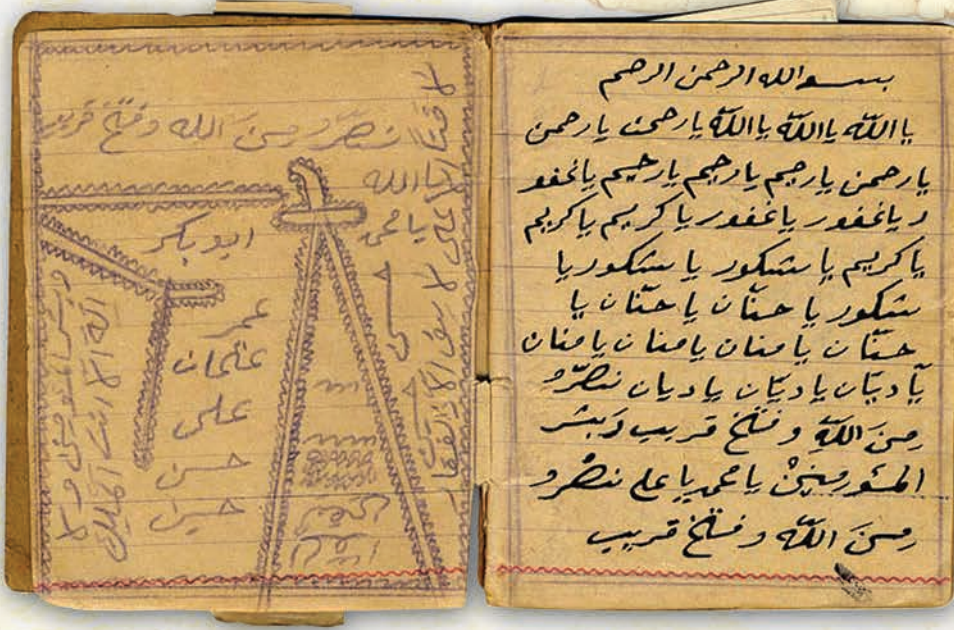
بِسْمِ اِلهِ اَوْنِ شَفَقَتِ! اَوْلِيَا تَبَا - سَمُون
وَطَنِ صِلَا اَلَّذِن هَارِجُوْر ، اِي شَفَقَتِ مَجْرُوْع ،
بِتَبَسُّه ، كَل ، دَسْتَكْبِرَاوَل ، سَهْ كَر مَوْلَهَوْبِ الرَّهْبِيَك ،
هَنَات ، مَرَمَت ، سَهْ جُوْر كَر مَجْرُوْبِ الرَّهْبِيَك!
نظارت عثمان ۱۳۰۹ - ۱۳۰۸

SAVAŞIN KADINLARI

Çanakkale Savaşları'nda bazı düşman askerleri Osmanlı saflarında savaşan keskin nişancı kadınlardan bahsetmektedir. Osmanlı kaynaklarında bu ifadeleri doğrulayacak bilgilere rastlanılmamıştır. Ancak şu büyük bir gerçektir ki Çanakkale Cephesi'nde çarpışan Mehmedlerin arkada bıraktıkları anaları, eşleri, nişanlıları Osmanlı'nın muzafferiyeti için dualarını eksik etmemiş ve o devirdeki ismiyle Hilal-i Ahmer (Kızılay) hastanelerinde gönüllü olarak görev almıştır.

Kadınlarımızın gönüllü hemşirelikleri bir yana cephedeki askere mühimmat temin eden imalat-ı harbiye atölyelerinde çalışanlar da vardır. Geneli tarıma dayanan ekonominin aksamaması için ülkenin tarım yükü kadınların omuzuna yüklenmiştir. Topyekün yapılan bir mücadelede kadınlarımız da kendilerine düşen görevi fazlasıyla ifa etmeye çalışmıştır.

İngiliz ve Fransızların sömürgelerinden getirdikleri bu fotoğraftaki Müslüman askerler Çanakkale'de halifeyi esir alan Almanlarla savaşmaya geldiklerini sanmaktadır.

Yandaki fotoğrafta İngilizlerce esir alınan bir askerimizin üzerinden çıkan bir el yazması dua kitapçığının ilk sayfası görülmektedir. Bu kitapta bazı tespihler ve "Nasrun minallahi ve fethün kârîb ve beşşiril mü'minin" (Saf Suresi 13. âyet) (Mü'minlere müjdele. Yardım Allah'tandır ve fetih de yakındır.) ifadesi yazılmıştır. Bu ifade aynı zamanda mehter takımının hücumdan evvel okuduğu âyettir.

DUA

Cephede namaz kılan bir askeri gösteren fotoğraf bize Kur'an-ı Kerim'de namazın tefferuatlıca anlatıldığı tek yerin cephedeki namaz olduğunu hatırlatıyor. (Nisa Suresi 102. âyet) Kimi askerin namaz kılarken kimilerinin nöbette beklemesini belirten bu âyet cephede de namazın terk edilmemesini öğütlemektedir. Ancak bu uygulama savaşın en şiddetli anlarında yapılmaz, sıcak çatışmanın olmadığı anlarda yapılır. Nitekim Hendek Savaşı'nda Hz. Peygamber dört vakit namazını kılamamıştır.

Kur'an'da cephedeki namazı anlatan âyetten hemen sonra gelen âyette "...hep Allah'ı zikredin." (Nisa 103) ifadesi yer alır.

Düşman tarafında da din kardeşlerimiz vardır İngiliz ve Fransızların sömürgelerinden getirdikleri

bu Müslüman askerler, Çanakkale'de halifeyi esir alan Almanlarla savaşmaya geldiklerini sanmaktadır. Maksudları esir halifeyi kurtarmaktır. Esir düşen Davud bin Said bin İbrahim isimindeki bir esir "Bize Almanya'ya karşı harp edeceksiniz diyorlardı" derken bu gerçeği anlatmaktadır.

Cephede Osmanlı askerlerinin okuduğu ezanlar, İngilizlerin esir aldıkları askerlerin Müslüman olduğunu gören İtilaf Devletlerinin ordusundaki Müslümanların gerçekleri anlamasını sağlayacaktır. Bu Müslümanların bir kısmı Osmanlı saflarına iltica etmiştir. Müslüman asker kullanmakta zorlanan İtilaf Devletleri bazı Müslüman askerleri Avrupa'daki cephelere göndermek zorunda kalmış, bazılarını da cephe gerisine çekmiştir.

“Siper içinde eda-yı fâriza-i salat ederken” Arkada sırtı dönük asker siper içinde namaz kılmaktadır.

سپر ایچنده ادای فریضة صلاة ایدرکن

Şehitlerimiz

Aşağıda verdiğimiz şehit listesi* Çanakkale Savaşlarında kaybettiğimiz yaklaşık 211.000 vatan evladının çok küçük bir kısmını ihtiva etmektedir. Savaşın zor şartları altında tutulmaya çalışılan şehit kayıtları Mili Savunma Bakanlığı tarafından “Şehitlerimiz” adı altında beş cilt hâlinde yayımlanmıştır. Bu devasa eserde 93 Harbi’nden Kore Savaşı’na kadar süren yaklaşık 75 yıllık dönemde verdiğimiz şehitler listelenmiştir.

Eserde Çanakkale Savaşları’nda verilen şehitlerin 53.313 tanesinin kayıtları bulunmaktadır. Bu kayıtlarda sehven aynı şehidin birden fazla kaydı ve Çanakkale Cephesi dışında şehit olup da sehven Çanakkale şehitleri arasında görülen kayıtlar düşülecek olursa yaklaşık 50.000 kayıt olduğu söylenebilir. Listelerin yanında bulunan fotoğraflar o şehirden olup da Çanakkale’de şehit düşen subaylara aittir. Bazı şehirlerimizin şehitlerinin fotoğraflarına ulaşamadığı için bayrak konmuştur.

Aşağıdaki listede şehitlerin memleketlerine göre sembolik listelerini verdik. Sayfa imkânlarımız ancak her ilden en fazla beş şehidi almaya yetti. Mümkünse her ilçeden bir şehit almaya çalıştık lakin pek çok ilimizin ilçe sayısı dahi beşten fazla bulunuyor. Şehitlerimizin bizi birbirimize bağlayan en önemli bağ olduğundan hareketle bu şehit listelerini mikro milliyetçilik için kullanmak “bizim şehidimiz sizden fazla” şeklindeki yaklaşımların aziz şehitlerimizin kemiklerini sızlatacağını düşünüyoruz. Sembolik olarak her ilden beş şehide yer vermemizin bir sebebi de budur.

Bu kayıtlar bir savaşın bir coğrafyada nasıl yankı bulduğunun en büyük ispatıdır. Kayıtlarda bazı şehirlerimizden verilen şehit sayısının az olduğu görülecektir. Bunun sebebi o dönemde ilgili şehrin nüfusunun çok az olması ve Osmanlı’nın savaştığı yedi farklı cephe bulunmasındandır. Doğulu ve Karadenizli askerlerimiz Kafkas Cephesi’ne; Güney ve Güneydoğulu askerlerimizin Süveyş’e, Yemen’e, Filistin’e gittikleri unutulmamalıdır. Şu da unutulmamalıdır ki Anadolu’da I. Dünya Savaşı’nda şehit vermeyen şehir yoktur. Bu topraklar bu yüzden bizim vatanımızdır. Topraklarımız altındaki şehitlerimizin kemikleri bölünmez bütünlüğümüzün her daim ispatı olacaktır.

Milletimizin bu tür savaşlarla bir daha imtihan olmaması temennisiyle ...

*Şehit kayıtları Milli Savunma Bakanlığı Arşiv Müdürlüğü’nün 06/12/2006 tarihli izniyle yayımlanmıştır.